

Vi ska ju inte arbeta för att gynna missbruket, men...

-en studie om försörjningsstöd till missbrukare

Py Clementson
Caroline Karlsson

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
HT 13

Handledare: Karin Kullberg

Abstract

Authors: Py Clementson and Caroline Karlsson

Title: We don't want to work to benefit the addiction, but... - a study about economic assistance to clients with a drug- or alcoholic abuse.

Supervisor: Karin Kullberg

Examinator: Maria Bangura Arvidsson

The aim of this study is to analyse the social workers assessments about economic assistance to clients with a drug- or alcoholic abuse. Furthermore this paper will also shed light on the differences in thoughts that these social workers have on economic assistance for clients with drug- or alcoholic abuse. Our questions for the study is if there are any rules and routines in the different communities that describes how the social workers should act in the assessments of economic assistance for the clients, how the social workers reason about the economic assistance to the clients with a drug- or alcoholic abuse with the power aspect in mind, if there is any differences in the assessments between the social workers and what the differences in those cases depend on. We also want to investigate what the social workers demand of the clients to do for them to be granted the economic assistance. Our study was based on individual interviews from seven people working with economic assistance in Skåne. To approach our data we used Lipskys theory about discretion and street level bureaucrats and we also used power and empowerment as two aspects in analyse of the data.

We found that the social workers have a big discretion in the work with economic assistance with the clients that have a drug- or alcoholic abuse. We also found that the discretion is a result of the room of interpretation and that the communities don't have any clear routines for how the social workers should act. With this in mind we could see that there was a big difference in how the social workers makes their assessments. Our conclusion is that the claims the social workers presents the clients depends on witch person who is dealing with the specific case and also that this could have many different reasons. The social workers often find themselves in difficult situations, dealing with ethical dilemmas, where they in one way want to satisfy the clients and help them to live a life with a reasonable standard of living and where they in an other way don't want to be a part of and benefit the clients addictions. In this situations the social workers feel that they are dealing with a great power and that this power sometimes is necessary to help the clients to keep control of their lives.

Keywords: economic assistans, social work, discretion, abuse, power and empowerment.

Innehåll

Förord	5
Inledning	6
Syfte	8
Frågeställningar	8
Bakgrund	8
Försörjningsstöd	8
Juridiska utgångspunkter	9
Tidigare forskning	10
Bakomliggande orsaker	10
Krav på klienterna	11
Socialsekreterarnas handlingsutrymme	12
Teori	13
Handlingsutrymme	13
Makt	15
Empowerment	16
Metod	17
Val av metod	17
Urval.....	18
Tillvägagångssätt.....	19
Förförståelse	19
Svårighet med metoden	20
Tillförlitlighet och validitet	21
Bearbetning av materialet.....	21
Etiska överväganden	22
Litteratursökning	23
Arbetsfördelning.....	23
Empiriredovisning och analys	24
Analysens disposition.....	24
Bedömningar av försörjningsstöd - ett rutinbaserat arbete?	24
Lagen	24
Regler och rutiner	25
Egna rutiner	28
Krav på de missbrukande klienterna	29
Organisationens uppbyggnad och samarbete	29
Planering.....	32
Samtycke	35
Erfarenheter och egna åsikter	37
Makt i arbetet med försörjningsstöd till missbrukare	38
Positiv och negativ makt	38
Eget ansvar	40
Frivillighet under tvång.....	42
Kontroll över pengarna.....	44
Socialsekreterarnas handlingsutrymme	46
Politiskt styre.....	46
Tidsbegränsning	47
Skillnader socialsekreterare emellan	48
Slutdiskussion	50
Vidare forskning.....	52

Referenser	53
Rättsfall	54
Bilagor	55
Bilaga 1. Infobrev	55
Bilaga 2. Intervjuguide	56

Förord

Vi vill tacka alla som har stöttat oss i vårt uppsatsskrivande. Det har varit en lärorik tid med mycket jobb, reflektioner och tankar. Vi har lärt oss otroligt mycket både vad det gäller skrivande och hur arbetet med försörjningsstöd, speciellt till missbrukare, fungerar. Hade mer tid funnits hade vi gärna arbetat vidare i denna fråga för att lära oss ännu mer.

Extra stort tack till vår handledare Karin Kullberg som under hela arbetsprocessen kommit med bra och konstruktiv feedback för hur vi kan komma vidare i vårt skrivande. Vi vill även ge ett extra stort tack till de respondenter vi fått lov att intervjua. Utan er insats hade denna undersökning inte varit möjlig att genomföra.

Tack!

Caroline Karlsson och Py Clementson

Inledning

Arbetet med försörjningsstöd sker inom socialtjänsten och är en del av Sveriges välfärdssystem som många människor kommer i kontakt med (Bergmark, Lundström, Minas & Wiklund, 2008:18). Syftet med försörjningsstöd är att det ska fungera som ett sista skyddsnät och fånga upp de personer som inte täcks av andra insatser i välfärden (Bergmark & Lundström, 2008:18). Enligt socialtjänstlagen (SoL) 4 kap 1§ har alla rätt att söka denna insats, men endast de som är i behov efter en individuell behovsprövning har möjlighet att erhålla försörjningsstödet. Enligt Sveriges officiella statistik (Socialstyrelsen 2013) betalade kommunerna ut 10,6 miljarder kronor i försörjningsstöd år 2012. Detta är en ökning med 2 % sedan år 2011 (ibid). Behov av ekonomisk hjälp är enligt Bergmark (2000:147) den vanligaste anledningen till att människor tar kontakt med socialtjänsten. Detta innebär att försörjningsstöd utgör den kostnadsräddande största enskilda biståndsinsatsen (ibid).

Under sommaren 2013 arbetade vi båda som socialsekreterare inom försörjningsstöd i två olika kommuner i Skåne. Genom arbetet kom vi i kontakt med människor med olika typer av missförhållanden som var i behov av ekonomiskt stöd. Något som vi båda började reflektera över är hur man resonerar kring bedömningar av försörjningsstöd till människor med en missbruksproblematik. Missbruk tycks vara en vanligt förekommande anledning till att man ansöker om försörjningsstöd, så pass vanligt att det enligt Åke Bergmark, professor i socialt arbete, uppgår till cirka en tredjedel av alla bidragstagare (Bergmark, 1991:125). Det är alltså vanligt bland socialsekreterare att man hamnar i situationer där man ska göra bedömningar om försörjningsstöd till människor med en missbruksproblematik.

Problemformulering

Att betala ut försörjningsstöd till klienter med ett pågående missbruk kan vara problematiskt då det krävs pengar för att upprätthålla missbruket. Alla, oavsett problematik, har rätt till utbetalt försörjningsstöd om utredningen visar att man har behov av det och om man uppfyller de krav som står i socialtjänstlagen. Å ena sidan vill man hjälpa alla individer till att uppnå en skälig levnadsnivå, men å andra sidan vill man inte bidra till en människas missbruk. Detta är ett ständigt dilemma i bedömningar av försörjningsstöd till missbrukande klienter. Vi har båda varit med om att betala ut försörjningsstöd till människor med en missbruksproblematik. Genom detta har vi kunnat se att det finns en stor variation i bedömningar och de beslut som tas socialsekreterare emellan. Det tycks också finnas en skillnad i hur man tänker kring behovet att kontrollera klienterna och vilka krav man ska ställa

beroende på vilken problematik klienten har.

Bara genom att jämföra de två olika kommunerna vi har arbetat inom kan vi se att det finns stora skillnader i hur man tänker i dessa ärenden. Enligt Hollander (2006:111) är socialtjänstlagen en ramlag som ger kommunerna möjlighet till tolkning och utformning av egna riktlinjer för att uppnå lagens syfte. Anledningen till att bedömningarna kan skilja sig åt socialsekreterare emellan kan bero på att arbetet med försörjningsstöd ser olika ut mellan kommunerna (ibid). Tidigare forskning gjord av Hugo Stranz (2007) visar på att skillnader i bedömningarna kan bero på att kommunerna i ett första led ska tolka socialtjänstlagen och därefter utforma kommunala riktlinjer för hur arbetet ska utföras. Socialsekreterarna måste sedan, samtidigt som de ska följa socialtjänstlagen, även förhålla sig till de kommunala riktlinjer som satts upp. Stranz (2007:14) menar därmed att en ansökan om försörjningsstöd som beviljas utav en socialsekreterare, likväl kan avslås av kollegan. Således görs ytterligare en tolkning av lagen av alla de socialsekreterare inom kommunen som arbetar med försörjningsstöd. Stranz (ibid) påpekar även att socialsekreterarnas egna åsikter och egenskaper påverkar bedömningarna.

Vi har dels genom den litteratur vi läst (till exempel Svensson, Johansson & Laanemets, 2008:16-17) och dels genom våra egna erfarenheter kunnat se att det finns ett stort handlingsutrymme i arbetet med försörjningsstöd. Kan detta vara en av orsakerna till att bedömningarna blir olika? Svensson et al (ibid) menar att hur stort handlingsutrymme socialsekreterarna har dels beror på hur organiseringen i kommunen ser ut och dels på vilket handlingsutrymme socialsekreteraren vågar använda sig av. Utifrån detta vill vi undersöka hur stort handlingsutrymme de yrkesverksamma socialsekreterarna upplever sig ha och även hur de använder sig utav det. Som en del i vårt arbete vill vi undersöka om det finns några speciella mallar, i form av regler och rutiner i kommunerna, man arbetar utifrån vid bedömningar och beslutsfattande av försörjningsstöd till missbrukare.

Under tiden då vi arbetat inom försörjningsstöd har det uppkommit situationer där klart och tydligt framgått att mycket av pengarna som betalas ut till missbrukare går till att upprätthålla missbruket. Vid en av dessa situationer fick en av oss höra

*Om du betalar ut hela försörjningsstödet, vet jag att det kommer gå till droger.
Men han måste ju ha pengar så du måste betala ut det ändå.*

Anonym

Hur tänker socialsekreterarna kring detta? Enligt Sandström (2008:12) har varje socialsekreterare makten, utöver de regler som finns, att bestämma vad som ska krävas av

varje klient för att de ska bli beviljade bistånd. Hur använder man sig av denna makt och har man reflekterat över den? Vilka krav ställer man på personer med missbruksproblematik för att de skall bli beviljade försörjningsstöd? Och ställer en del av socialsekreterarna hårdare krav än andra?

Syfte

Vårt syfte med denna undersökning är att, genom intervjuer i olika kommuner, studera likheter och skillnader mellan hur socialsekreterare resonerar kring bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare och vad eventuella skillnader skulle kunna bero på.

Frågeställningar

- Vilka regler och rutiner använder socialsekreterarna sig av i de olika kommunerna när de gör bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare?
- Vilka krav ställer socialsekreterare på missbrukare för att de ska bli beviljade försörjningsstöd?
- Hur tänker socialsekreterare kring bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare utifrån maktaspekten?
- Vilka likheter och skillnader finns i bedömningar socialsekreterare emellan och vad skulle dessa i så fall kunna bero på?

Bakgrund

I detta avsnitt kommer vi att förklara vad försörjningsstöd innebär. Detta för att ge en förståelse kring vad syftet med försörjningsstöd är samt vilka skyldigheter klienterna har då de ansöker om det. Vi kommer även att göra en kort beskrivning om vilka juridiska utgångspunkter socialsekreterarna har i arbetet med försörjningsstöd.

Försörjningsstöd

Socialtjänsten kan vara organiserad på olika sätt beroende på hur den aktuella kommunen ser ut. Det vanligaste sättet är dock att socialtjänsten är indelad i flera olika sektioner samt att de vid denna organisering av arbetet har specialiserat sig på klienter som lever i olika livssituationer (Bergmark & Lundström, 2008:18). Hollander (2006:111) beskriver att arbetet med försörjningsstöd vanligtvis sker inom individ- och familjeomsorgen (IFO) inom socialförvaltningen, men som nämnt ovan finns det flera olika varianter på hur det är

organiserat. Gemensamt för alla kommuner är dock att man handlägger och tar beslut i ärende gällande försörjningsstöd enligt Socialtjänstlagen (SoL), vilken är den viktigaste lagen i arbetet med just försörjningsstöd. Socialtjänstlagen är en ramlag vilket betyder att de enskilda kommunerna inom vissa ramar har möjlighet att avgöra hur lagens mål och syfte skall uppnås (ibid). Lagen kan ses som en ram man måste hålla sig inom, och därefter är det upp till varje kommun hur man vill organisera arbetet för att uppnå målen. Kommunerna har på så sätt tolkningsfrihet av lagen. Grundläggande principer för lagen är självbestämmande och frivillighet (ibid). Erman (2005:7) menar att SoL också är en rättighetslag vilket innebär att alla har rätt att ansöka om försörjningsstöd om behov av detta finns. Vidare menar Bergmark och Lundström (2008:18) att välfärdsmodellen i Sverige bygger på ambitionen att alla människor som inkluderas i välfärden, oavsett förmåga att betala eller beroende av andra resurser, skall kunna erbjudas hjälp och stöd till en nivå som gör att man kan leva sitt liv i trygghet. Skogens (2007:25) beskriver också att försörjningsstödet syfte är att fungera som samhällets yttersta skyddsnät och att det ska fånga upp de personer som inte passar in i andra trygghetssystem som Sveriges välfärd erbjuder.

Juridiska utgångspunkter

Avgörande för att man ska bli beviljad försörjningsstöd är enligt socialtjänstlagen 4:1§ att man inte kan tillgodose sina behov på annat sätt. Genom biståndet ska den enskilde försäkras en *skälig levnadsnivå* (ibid). Erman (2005:37) skriver att paragrafen ger uttryck för att den enskilde personen har ett eget ansvar för sin försörjning. Socialtjänsten ställer med anledning av detta motkrav på den enskilde om att efter bästa förmåga se till sin och sin familjs försörjning och behov i övrigt. Den som har möjlighet att arbeta är därför skyldig att göra det eller söka arbete. Om möjlighet till att arbete inte finns skall den enskilde göra vad denne kan för att ta sig närmre arbetsmarknaden. Detta kan innebära att den enskilde måste vara delaktig i till exempel verksamheter för arbetslösa eller introduktionsprogram. Vidare skriver Erman (ibid) att varje enskild ansökan och ärende förutsätter individuell bedömning och behovsprövning och skall utredas utifrån den enskildas förutsättningar att klara av ett visst arbete. Det är även utifrån denna paragraf man som klient kan komma att stå utan biståndsrätt och därmed få avslag på sin ansökan. Om ett avslag för ansökningen är aktuell beror detta dels på hur situationen ser ut för klienten och dels på om klienten gjort allt denne kan för att kunna stå till sin egen försörjning genom att bland annat följa uppgjord planering (ibid).

Om klienten erhåller biståndsrätt beviljas klienten försörjningsstöd enligt SoL 4:3. Denna paragraf reglerar vad som anses vara godtagbara kostnader som kan tas med i den ekonomiska

beräkningen som resulterar i det belopp som klienten kommer att erhålla i försörjningsstöd. Paragrafen ger också uttryck för att nämnden i ett enskilt fall kan beräkna kostnaderna till en lägre nivå, om det finns särskilda skäl för detta (Erman 2005:48).

Tidigare forskning

Det finns en hel del forskning om försörjningsstöd. I detta avsnitt redogör vi för ett urval av den tidigare forskning som är mest relevant för det ämne vi intresserat oss för. Vi beskriver kort vad forskningen handlar om och vilka resultat man kommit fram till.

Bakomliggande orsaker

Åke Bergmark är en betydande forskare inom området som rör försörjningsstöd. Han har gjort forskningsbidrag inom detta ämne och används flitigt som referens av andra forskare och i litteratur om socialt arbete. Ett exempel på en undersökning som Bergmark (1991) skrivit är *Socialbidrag och försörjning: en studie av bidragstagare bland ensamstående utan barn* (1991) där han studerar gruppen ensamstående utan barn med försörjningsstöd och gör en analys av betydelsen för bidragsbehoven inom gruppen. Med andra ord studerar han vilka orsaker som ligger till grund för att man ansöker om försörjningsstöd. I studien, där han använder sig av intervjuer i materialinsamlingen, intresserar han sig också för vilken roll de psykosociala problemen spelar för själva försörjningsproblematiken samt hur socialsekreterarna ser på klienternas relation till arbetsmarknaden. I studien framkommer det att ensamstående män utan barn är den grupp som i störst utsträckning har psykosociala problem som bakomliggande orsak till behovet av försörjningsstöd. I många av fallen rör det sig enligt Bergmark (1991) om en omfattande missbruksproblematik. Han konstaterar även att missbruksproblem har en negativ inverkan på försörjningssituationen, någonting som är av intresse för vår egen studie. Vidare menar han också att en person med någon form av psykosociala problem i många fall påverkar individens förmåga att behålla eller klara av ett arbete och att det kan vara svårt att förhålla sig till detta som socialsekreterare. Ett av Bergmarks (1991) resultat i studien är även att socialsekreterare gör olika tolkningar och att bedömningarna kan bli olika på grund av detta.

Bergmark har också skrivit flera bidrag i den litteratur vi kommer att använda oss utav i bearbetningen av vår analys. Hans texter berör allt från mer generella beskrivningar om försörjningsstöd och dess utveckling till mer specifika bidrag som handlar om bedömningar,

olika bidragsgrupper inom försörjningsstöd och om forskning i praktiken (se till exempel Bergmark, 2000 & 2008).

Krav på klienterna

Ytterligare en forskare som skrivit en avhandling på området är Lisa Skogens, filosofie doktor i socialt arbete. Skogens skrev år 2007 sin doktorsavhandling *Hur bemöts manliga socialbidragstagare med alkoholproblem?*, som är högst relevant för det ämne vi har för avsikt att undersöka. Avhandlingens syfte är att studera socialarbetares förhållningssätt när de möter klienter som söker försörjningsstöd och uppvisar en problematisk användning av alkohol. Skogens (2007) diskuterar även den etiska aspekten i vilka frågor man bör ställa, eftersom klienterna uppsöker försörjningsstödssektionen av en annan anledning än att få hjälp med missbruket. Avhandlingen består av fyra olika delstudier, både kvalitativa och kvantitativa, där studie ett och tre är av störst relevans för vår studie. Skogens (2007) redovisar i sitt resultat att hon sett en skillnad mellan hur socialsekreterare gör bedömningar beroende på hur lång yrkeserfarenhet de har. Till skillnad från Bergmark (1991) fokuserar Skogens (2007) i sin studie mer på vilka krav socialsekreterarna ställer på klienterna med en missbruksproblematik. Hon menar att de mer yrkeserfarna socialsekreterarna tenderar att ställa högre krav i form av att klienterna ska ha någon form av vårdkontakt för att bli beviljade försörjningsstöd. Hon menar också att de ställde dessa krav i ett tidigare skede i kontakten. Skogens (2007) redovisar även att de socialsekreterare som arbetar inom organisationer av en mer specialiserad karaktär, det vill säga att organisationen har en speciell enhet för försörjningsstöd till klienter med missbruksproblem, ställde högre krav på klienterna än de socialsekreterare som arbetar inom en integrerad organisation. I den tredje studien, som handlar om klienternas ställning på arbetsmarknaden och vilka krav som ställs på aktivering, kommer Skogens (2007) fram till att bedömningarna ser olika ut beroende på hur klienternas kapacitet att ta hand om sina egna liv bedöms vara. Skogens (2007) konstaterar att personer som bedöms vara mindre kapabla lättare hjälp och även att ensamstående män med missbruksproblem är en lågt prioriterad grupp när det gäller vem som bör få ta del av samhällets omsorgsresurser. Ett problematiskt alkoholbruk ses som ett hinder för arbete, vilket också medför att det finns ett incitament för socialtjänsten att kräva att klienterna gör någonting åt alkoholproblemen. Trots att Skogens (2007) och Bergmark (1991) har fokuserat på lite olika saker kan vi se en del likheter mellan studierna. Bland annat kan vi här se liknande resultat då de båda påpekar att missbruket står i vägen för klienten att kunna stå till

arbetsmarknadens förfogande. Vidare påpekar de båda också att missbrukande klienter är en lågt prioriterad grupp då det gäller att få tillgång till välfärdens tjänster.

Socialsekreterarnas handlingsutrymme

Som nämnt tidigare finns det en hel del forskning inom området som rör försörjningsstöd och socialtjänsten i stort. Hugo Stranz, även han filosofie doktor inom socialt arbete, har forskat kring variation i bedömningar socialsekreterare emellan då det gäller försörjningsstöd. I sin doktorsavhandling *Utrymme för variation – om prövning av socialbidrag* (2007) beskriver han socialsekreterarnas handlingsutrymme med hjälp av organisationsteori. Han använder sig också av begreppet gräsrotsbyråkrat. Stranz (2007) poängterar lagens och reglernas betydelse för socialsekreterares handlingsutrymme och menar också att socialtjänstlagen som en ramlag ger utrymme till fri tolkning. I sin resultatdel redovisar han för det som han kommit fram till som de fyra mest avgörande faktorerna för olika bedömningar mellan socialsekreterarna. Till den första faktorn hör enligt honom strukturella villkor. Med detta menar han kommunernas socioekonomiska förhållanden där till exempel snäva budgetar kan leda till hårdare prövningar. Vidare menar han att en annan faktor som påverkar variationen är de organisatoriska förutsättningarna där till exempel de formella reglerna och organisationens mål och visioner med arbetet ingår. Stranz (2007) påpekar även att det inte bara är socialtjänstlagen som genom sitt utrymme för fri tolkning möjliggör för variation, utan även att Socialstyrelsens rekommendationer och lokala regler på kommunal nivå påverkar. De andra två faktorerna som Stranz (2007) tar upp är handläggarnas handlingsfrihet i det direkta klientarbetet och individuella förhållanden bland handläggarna. Regeltolkningarna präglas i hög grad av egna värderingar som blir olika beroende på vilken socialsekreterare det är som handlägger ett ärende. Sammanfattningsvis skriver Stranz att

Mycket tyder således på att klienterna i betydande utsträckning är i händerna på handläggarnas godtycke och att förutsebarheten för de bidragssökande är begränsad

Stranz, 2007:206

Då man söker på internationell forskning om handlingsutrymme och street level bureaucracy får man ofta upp namnet Tony Evans som är lektor vid School of health and social care vid Oxford Brookes university. En artikel som vi kommer att använda oss av är *Street-level bureaucracy, Social work and the (Exaggerated) Death of Discretion* (2004) som han skrivit tillsammans med John Harris, professor i socialt arbete. I artikeln beskriver de Lipskys teori

om gatubyråkrater och ser om teorin har något samband med det handlingsutrymme som socialsekreterare har. De diskuterar om handlingsutrymme fortfarande finns inom socialt arbete där man är myndighetsutövare, eller om handlingsutrymmet har inskränkts av de lagar och regler man måste följa. I sina resultat kommer de, precis som Stranz (2007), fram till att det finns skillnader i vilket handlingsutrymme man har mellan olika socialsekreterare. De skriver att socialsekreterarna kan använda sig olika mycket handlingsutrymme, då en del endast ser till chefens kontroll och önskan om hur arbetet ska bedrivas medan andra motstår den kontroll som finns och använder ett större handlingsutrymme. Vidare beskriver författarna att spridningen av regler och förordningar inte automatiskt kan likställas med att socialsekreterarna ges mindre handlingsutrymme. Det kan till och med vara så att regler ger de yrkesverksamma en större frihet. Detta menar författarna beror på att man vid tillämpning av fler regler också måste göra fler tolkningar. Eftersom att all personal kan göra olika tolkningar kan detta istället leda till att skillnaderna blir större. Både Stranz (2007) och Evans och Harris (2004) beskriver därmed faktorer som påverkar handlingsutrymmet. Vi kan dock se att studierna kompletterar varandra på ett bra sätt då Evans och Harris (2004) mer går in på hur lagar och regler kan påverka handlingsutrymmet medan Stranz (2007) ger en mer generell bild av vad som kan ha betydelse för vilket handlingsutrymme socialsekreterarna har.

Teori

För att avgränsa vårt arbete har vi valt att fokusera på handlingsutrymme, maktaspekten samt empowerment. Vi har valt att använda oss av dessa teorier med anledning av att vi tror att man som socialsekreterare sitter på en position med mycket makt i jämförelse med klienten, och att denna makt kan komma att olika uttryck socialsekreterare emellan. Vi tror även att handlingsutrymmet kan vara en av anledningarna till olika bedömningar i arbetet.

Empowerment har vi allt efter arbetets gång sett vara av stor vikt för socialsekreteraren då det gäller att motivera klienten till ett missbruksfritt liv. Nedan följer en beskrivning av de valda teorierna.

Handlingsutrymme

Svensson et al (2008:16-17) skriver i sin bok att man som socialarbetare har ett visst handlingsutrymme och det är utifrån detta man gör bedömningar och fattar sina beslut. I arbetet som socialsekreterare inom försörjningsstöd arbetar man som representant för

socialförvaltningen som organisation. Oberoende av om organisationen är offentlig, privat eller ideell innebär det i socialarbetarrollen att man har direktkontakt med människan som är i behov av hjälp. Michael Lipsky (2010:3) har grundat begreppet street-level bureaucrats vars svenska översättning är ”gräsrotsbyråkrat” eller ”gatubyråkrat”. Syftet med detta begrepp är att definiera socialarbetarnas position när de möter medborgare i samhället som av en eller annan anledning kommit i kontakt med socialarbetaren. Begreppet kännetecknas även av att man som socialarbetare har ett visst handlingsutrymme att utföra sina arbetsuppgifter inom organisationen (ibid). Byråkratins ursprungsbegrepp är enligt Lipsky (ibid) tjänstemannastyre och till de kännetecknande dragen för en byråkratisk organisation hör att de ofta utmärks som hierarkiska och specialiserade i sin struktur samt att formella regler tillämpas på faktiska ärenden. Detta överensstämmer med arbetet inom försörjningsstöd. Som gräsrotsbyråkrat har man någon form av specialiserad uppgift och man ansvarar också för service till den enskilde. I en kommun är socialtjänsten till exempel den enda organisation som kan tillhandahålla och bedöma om klienten har rätt till försörjningsstöd eller inte. Lipsky (2010:4) beskriver också att det unika för gräsrotsbyråkrater är att de fungerar som organisationens arbetsredskap, samtidigt som man som anställd utför sitt arbete med ett relativt långtgående individuellt handlingsutrymme.

Lipsky (2010:15) skriver att handlingsutrymmet man har som gatubyråkrat ibland kan vara en nackdel i arbetet, till exempel genom att det blir olika bedömningar socialsekreterare emellan. Han diskuterar även frågan om varför man inte utesluter handlingsutrymmet helt genom att regelstyra arbetet mer. Dock menar han att detta är omöjligt eftersom arbetet är så komplext. Genom att ha komplicerade arbetsuppgifter och stöta på många typer av klienter kan man inte ha regler för hur man ska agera i alla situationer. Genom handlingsutrymmet ges också möjlighet till individuella bedömningar, vilket är en viktig ståndpunkt i socialt arbete (ibid).

Byberg (2002:38) skriver i sin rapport om kontroll och handlingsutrymme och menar att handlingsutrymmet också kan påverka rättssäkerheten. Då Socialtjänstlagen är en ramlag som saknar detaljerade föreskrifter lämnar detta ett stort utrymme för fri tolkning, vilket kan göra att handlingsutrymmet varierar. Socialarbetarens handlingsutrymme formas delvis av den byråkratiska organisationen, då det är uppdraget socialarbetaren får som delvis avgör hur stort utrymmet för handlingar för denne är. Det formas även till viss del av det som sker i mötet mellan socialsekreterare och klient (ibid). Svensson et al (2008:16-17) beskriver att det handlingsutrymme man har som socialarbetare kan utnyttjas på olika sätt från person till person, trots att man har lagar, regler, överenskommelser och traditioner inom organisationen

(ibid). Lindelöf och Rönnbäck (2004:69) skriver att då man, som tidigare nämnt, arbetar utifrån socialtjänstlagen förutsätts det också att socialsekreterarna har kunskap och förmåga att arbeta inom ramarna för det givna handlingsutrymme som lagen ger. Med detta menas att socialsekreterarna inte kan ta beslut utanför det lagen täcker. De skriver att man även måste följa den delegation man blir tilldelad, det vill säga att man till exempel inte kan fatta beslut om sådant som överstiger en viss summa.

Makt

Sandström (2008:12) skriver att man med handlingsutrymme även ges makt. Som socialsekreterare har man makten att bestämma i vilken utsträckning man tar tillvara på det handlingsutrymme som det finns utrymme till. Varje socialsekreterare har också makten, utöver de regler som finns, att bestämma vad som ska krävas av varje klient för att de ska bli beviljade bistånd. Rollen som socialsekreterare omfattar enligt Sandström (2008:12) också ett föreskrivet ansvar och en befogenhet att fatta beslut över den enskilde. Myndighetsutövning är en av de tydligaste formerna av maktutövning (ibid). Skau (2007:35) skriver att maktaspekten finns med i alla interaktioner mellan klient och hjälpare, och att makt ofta får en negativ laddning. Sandström (2008:15) skriver vidare att makten blir extra tydlig då man använder sig av lagstiftningen för att fatta ett negativt beslut för klienten. Man är enligt honom som socialsekreterare en central person i många klienters liv och fattar beslut som är kännbara för klienten (ibid).

När man diskuterar maktbegreppet brukar man tala om dels själva handlingen, det vill säga maktutövningen, dels tillgången till maktutövning. Makt brukar ibland definieras som möjligheten att få igenom sin vilja i en relation oavsett om denna vilja strider mot motpartens intressen eller inte (Swärd & Starrin, 2006:249). Socialsekreterare förväntas enligt Swärd och Starrin (2006:253) handla efter sitt goda omdöme. Man kan ställas inför svårhanterliga situationer i hur mycket man ska kräva av klienten och till vilken grad man ska lyssna på klienternas egna intressen (ibid). Skau (2007:57) skriver om talesättet *kunskap är makt*. Hon poängterar förhållandet mellan klient och socialarbetare och att det är kunskapen som styr socialarbetarens arbete och som reglerar förhållande dem emellan. Genom att denna kunskap är ojämnt fördelat är klienten under socialarbetarens makt. Inom arbetet med försörjningsstöd är det till exempel upp till varje socialsekreterare att använda sig av den kunskap man har för att göra bedömningar (ibid).

Skau (2007:36) menar vidare att maktutövning i socialt arbete kan ses som både något positivt och negativt. Något som hon också påpekar är däremot att det inte är makten i sig

som är negativ, utan att det handlar om fördelningen av makt mellan klient och socialarbetare. Hon skriver att makt ibland kan användas i hjälpsyfte och men att den också kan användas till att göra skada, samt att makten ibland kan komma att skada trots att den var menad som hjälp (ibid). Ett förekommande begrepp då man pratar om makt i socialt arbete är enligt Swärd & Starrin (2006:255) paternalism. De beskriver paternalism som ett begrepp som innebär att individen begränsas i sina valmöjligheter och egna handlingar för att detta anses vara för individens bästa. Man utgår ifrån att individen inte kan se till sitt eget bästa, och lämnar istället över kontrollen till experter. Swärd och Starrin (2006:256) skriver att motsatsen till paternalism är underlåtenhetsmakt vilket innebär att man låter bli att vidta åtgärder. Underlåtenhetsmakt kan lätt uppstå genom en föreställning om att alla åtgärder man gör mot klienten är av ondo och att man genom dessa åtgärder riskerar att bara utöva makt över klienterna (ibid). Underlåtenhetsmakt beskrivs också som en lågprioritering av insatser till klienter som enligt både rättsliga och moraliska skäl borde få hjälp (ibid).

Människor som ansöker om försörjningsstöd hamnar i någon form av beroendeställning till den yrkesverksamme, vilket också kan tolkas som att socialsekreterare ges ett stort inflytande och makt över klienten (Lindelöf & Rönnbäck, 2007:39). Att klienterna är behövande och i behov av den hjälp socialtjänsten kan erbjuda kan enligt Sandström (2008:20) också leda till att klienterna kan känna sig rädda för att inte få det de efterfrågar om de inte gör som socialsekreterarna säger.

Empowerment

Både paternalism och underlåtenhetsmakt är exempel på när makten kan komma att utövas som någonting negativt mot klienterna (Swärd & Starrin, 2006:255ff). Motsatsen skulle kunna vara att hitta viljan hos klienten och försöka motivera den. Detta brukar benämnas som empowerment vilket är ett begrepp som kan översättas som hjälp till självhjälp. Det innefattar en maktaspekt som ger associationer som bland annat innefattar självtillit, delaktighet, egenkontroll och självstyre (Swärd & Starrin, 2006:261). För att enkelt vidare beskriva empowerment kan de omfatta aktiviteter som är inriktade på att öka människornas kontroll över sina liv. Man kan med begreppet referera till både människans inre och yttre förhållanden. Dels kan det innebära att man utvecklar ett speciellt sätt att tänka om sig själv genom att man börjar känna sig mer värdefull, man ser att man har förmåga att utföra saker och att man känner tillit. Inom socialt arbete arbetar man med empowerment, till exempel genom motivering, både som en process och som ett mål för att stärka klienten (ibid).

Metod

I detta avsnitt gör vi en redogörelse och motivering för vårt val av metod samt hur vi har gjort för att samla in data till vår analys. Vidare kommer vi att redogöra för hur vi har bearbetat det insamlade materialet och vad vi använt oss av för sökningsmetoder i sökandet av litteratur och tidigare forskning.

Val av metod

I vår undersökning har vi haft för avsikt att undersöka hur socialsekreterare resonerar vid bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare samt om resonemangen skiljer sig åt mellan socialsekreterare. Aspers (2007:33) beskriver att den kvalitativa metoden syftar till att skapa en förståelse av hur andra människor tänker och handlar. Han menar att man, för att få fram syftet bakom aktörernas handlande, måste samtala med dem (ibid). Vi har använt oss av en kvalitativ metod med anledning att vi ville undersöka varför socialsekreterarna handlar på ett visst sätt. Vi ville också undersöka om och i så fall hur resonemangen skiljde sig kommuner och socialsekreterare emellan. Vidare grundar vi vårt val av metod på att vi ville göra en djupare analys av hur verksamma socialsekreterare resonerar kring bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare. Vi ville få en möjlighet att träffa socialsekreterarna för att få en bild av hur de arbetar, men också för att ge dem möjlighet och utrymme till att berätta och utveckla sina svar. Vi ansåg att vi skulle uppnå detta genom en intervju av kvalitativt slag.

Inom det kvalitativa området finns det olika arbetssätt man kan använda sig av (Ahrne et al, 2011:40). Det arbetssätt vi ansåg passa bäst till vår undersökning var semistrukturerade intervjuer. Vi ansåg att denna metod var mest passande eftersom att det kunde ge möjlighet till diskussioner. Bryman (2006:127) beskriver att denna intervjumetod utgår från ett frågeschema, men att man till skillnad från en strukturerad intervju har mer frihet att fördjupa och utveckla de svar man får. Detta innebär att man har möjlighet att ställa följdfrågor till de svar som anses viktiga (ibid). I vår undersökning ville vi på ett så bra sätt som möjligt få fram vilket handlingsutrymme socialsekreterarna anser sig ha, hur man resonerar vid bedömningarna av försörjningsstöd till missbrukare samt om och hur dessa i så fall skiljer sig mellan socialsekreterarna. Vi ville även ge respondenterna möjlighet att ge egna tolkningar och uppfattningar kring sin situation, vilket enligt May (2001:151) är möjligt genom en semistrukturerad intervju. Efter att vi bestämt oss för att använda oss av en semistrukturerad intervju utformade vi en intervjuguide som kom att ligga till grund för de intervjuer som vi senare utförde i vår undersökning (se bilaga 1). I utformandet av intervjuguiden hade vi våra

frågeställningar i åtanke. Intervjuguiden utformade vi genom att först ställa några inledande formella frågor om erfarenheter och organisationen för att sedan gå in på mer specifika frågor om handlingsutrymme, makt och vilka krav man ställer på klienterna. Följdfrågorna byggdes utifrån vad som framkommit i intervjun där vi kände att vi ville fördjupa oss och tömma ut svaren. Efter genomförda intervjuer och efter insamlandet av allt material insåg vi däremot att en del av våra frågeställningar, gällande krav på övriga klienter, inte kändes relevant för vår fokus i undersökningen. Vi ville istället få möjlighet att fördjupa oss mer på just frågan kring resonemanget för klienter med missbruk. Med anledning av detta valde vi i slutet av arbetsprocessen att ta bort delen om krav på övriga klienter, trots att vi har insamlad data i denna fråga.

Urval

Då vi hade för avsikt att undersöka hur verksamma socionomer inom försörjningsstöd resonerar kring bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare har vi endast intervjuat sju socialsekreterare på fem olika socialtjänster. I de bästa av världar tror vi det hade varit en vinst för vårt arbete om vi hade kunnat göra ett strategiskt urval där vi hade kunnat styra urvalet till olika kategorier av socialsekreterare, vilket May (2001:121ff) redogör för. Men när vi började kontakta olika socialförvaltningar insåg vi däremot att ett strategiskt urval inte skulle vara möjligt för vår undersökning. Socialsekreterarna arbetar under hög arbetsbelastning vilket innebär att vi inte hade haft möjlighet att göra ett sådant urval inom den tidsram vi hade. Om vi hade haft möjlighet att göra ett strategiskt urval hade vi kunnat få en spridning på våra respondenter som hade kunnat ge oss fler perspektiv och infallsvinklar. Hade vi haft mer tid på oss hade vi även kunnat intervjua fler respondenter vilket hade kunnat ge oss ett annat resultat. Eftersom att vi, med den tidsram vi arbetat under, endast haft möjlighet att intervjua sju personer bör vårt resultat ses med försiktighet.

För att komma i kontakt med socialsekreterare tog vi första kontakten via telefon där vi förklarade vårt syfte med undersökningen. Efter detta skickade vi ut ett informationsbrev (se bilaga 2) till enhetscheferna, alternativt sektionsledarna, där vi förklarade hur vi tänkt gå tillväga med vår undersökning lite närmare och att de sedan kunde höra av sig om det fanns möjlighet till intervju. Med anledning av att vi båda tidigare har arbetat inom försörjningsstöd har vi redan kontakt med verksamma socialsekreterare inom det område vi valt att undersöka. Vi valde dock att se våra arbetsplatser som en sista utväg för respondenter då vi har en befintlig relation till kollegorna, vilket hade kunnat komma att påverka vårt resultat. Aspers (2007:116) skriver att relationer kan påverka i den bemärkelsen att respondenten ger de svar

på frågorna som de tror man vill ha, och att tillförlitligheten i undersökningen minskar om man använder sig av respondenter som man har en tidigare relation till.

Vad vi inte med säkerhet kan veta är om enhetscheferna skickade ut mejlet till alla socialsekreterare på arbetsplatsen eller om de själva valt ut personer som de ansåg vara mest lämpliga för vår undersökning. På så sätt vet vi inte om resultatet blivit annorlunda om vi själva hade kontaktat varje respondent, eller om vi hade gjort ett stickprov. Ett stickprov hade för vårt resultat kunnat innebära att vi hade fått en spridning på vårt resultat och att det blivit mer slumpmässigt valda respondenter.

Tillvägagångssätt

Urvalsprocessen resulterade i att vi fick tag i sju yrkesverksamma socionomer inom försörjningsstöd från fem olika kommuner, både små och stora. En av de sju personerna vi har intervjuat är man. Åldern personerna emellan varierar från den yngsta på 26 år till den äldsta på 55 år. Erfarenheterna av socialt arbete är även den varierad. Alla intervjuer skedde på socialsekreterarnas kontor. Detta för att vi ville underlätta för deltagarna och ge oss större möjlighet att boka in intervjuer, allt med tanke på den arbetsbelastning socialsekreterarna uppgett att de har. Sex intervjuer spelade vi in med diktafon. Den sjunde personen önskade att inte bli inspelad, och på grund av detta valde vi därför att istället föra anteckningar under denna intervju. Vi anser ändå att vi har kunnat använda oss av detta material då vi kunde använda oss av anteckningarna i vår kodning. En av de intervjuer vi utfört gjordes med två personer samtidigt, då dessa tyckte att det skulle underlätta för dem. Vår tolkning är att de inte påverkades så mycket av varandra då de båda vid varje fråga kom med sina egna svar. Det hade dock kunnat vara så att vi hade fått annorlunda svar om vi hade intervjuat dem var för sig. Vi upplevde däremot att intervjun öppnade för en annan typ av diskussion och att vi fick fram mycket saker som är av vikt för vår undersökning.

Förförståelse

Aspers (2007:14) skriver att varje forskare har en förförståelse för det forskningsämne man vill undersöka. Med detta menar han att man har en mer eller mindre tydlig bild av ämnet och att man har erfarenheter, dels privata dels yrkesmässiga, som kan komma att påverka förståelsen för ämnet. Genom att leva i samhället skapar man värderingar och förutfattade meningar som kan komma att påverka forskningen (ibid). Eftersom vi båda har arbetat som socialsekreterare inom försörjningsstöd gick vi in i arbetsprocessen med en viss förförståelse

för ämnet. Detta kan ses som en förtjänst då vi har sett hur arbetet bedrivs utifrån ett socionomperspektiv. Det var också på grund av denna erfarenhet som vi fick upp ögonen för det problem som vi sedan kom att undersöka. Vi hade även vid de intervjuer vi utfört en förståelse kring de begrepp som socialsekreterarna använde sig utav, vilket hade kunnat vara svårare att förstå om vi hade varit helt främmande för ämnet.

Vi valde inför våra intervjuer att inte berätta om att vi tidigare har arbetat med försörjningsstöd och att vi därför har erfarenheter av arbetet, eftersom att vi trodde att detta skulle kunna påverka utfallet av de svar vi fick. Enligt Aspers (2007:15) skulle en begränsning med att ha en förförståelse kring ämnet kunna vara att ju mer förförståelse man har för fältet man avser att undersöka, ju svårare är det att ta på sig de vetenskapliga glasögonen. Vi har till exempel förståelse för vad som händer, vilka motiv aktörerna anger och hur saker och ting går till, och kan med anledning av detta missa vissa viktiga saker eftersom att vi utgår från den förståelse vi har. En annan anledning till att vi inte berättade att vi tidigare arbetat inom försörjningsstöd var att vi inte ville ifrågasätta respondenternas sätt att arbeta då de i detta fall hade kunnat ta illa upp, vilket Aspers (2007:34) även påpekar. Vi anser att det är viktigt att ha vår förförståelse kring ämnet i åtanke då detta omedvetet kan ha kommit att påverka vårt resultat.

Svårighet med metoden

Enligt Aspers (2007:33) räknas kvalitativa metoder till det som kallas mellanmänniska metoder. Med detta menas att man i intervjuer måste interagera med respondenterna. I dessa möten med andra människor är det viktigt att ha i åtanke att man både påverkar och påverkas av varandra. Vi upplevde att det var svårare att hålla sig neutral i intervjuerna efter att vi gjort vår första intervju. Detta för att vi ville att nästkommande intervju skulle beröra samma saker som kom upp i den första intervjun och att vi därigenom kände att vi ville styra intervjupersonerna till att ge de svar vi ville ha. Med anledning av detta fick vi vara noga med att följa intervjuguiden samt att ställa följdfrågor utifrån de svar som kommit upp i den aktuella intervjun och släppa de tidigare gjorde intervjuerna. Allt för att minska påverkan på respondenterna och vilka svar de skulle komma att ge. Vi känner däremot att vi på grund av detta omedvetet kan ha påverkat respondenternas svar.

Tillförlitlighet och validitet

Validitet inom kvalitativ forskning handlar om huruvida man har belyst det man haft för avsikt att belysa (Bryman, 2006:257). I vårt fall handlar det om att analysera hur socialsekreterare resonerar kring bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare. Vi ville även undersöka om det finns skillnader i bedömningarna socialsekreterare emellan och vad dessa skillnader i så fall skulle kunna bero på. Genom att utforma en intervjuguide som riktade frågor mot detta syfte, men också genom den litteratur vi använt oss av och hur vi analyserat våra data, anser vi att vi har hållit oss till det vi haft för avsikt att undersöka.

Bryman (2006:310) nämner att då man pratar om tillförlitligheten inom metod i forskning brukar man även benämna reliabilitet. Inom kvalitativ metod avser detta hur kvaliteten på arbetet är. För att höja reliabiliteten och kvaliteten i vår undersökning har vi använt oss av en bandspelare för att spela in våra intervjuer. Detta gav oss möjlighet att gå tillbaka och lyssna igenom intervjuerna i sin helhet, vilket är ett vanligt redskap inom kvalitativ metod enligt Bryman (ibid). Som vi tidigare nämnt avstod en av respondenterna från att bli inspelad.

Bryman (2006:259) nämner att man efter avslutade intervjuer vanligtvis brukar göra någon form av respondentvalidering. Detta innebär att man på något sätt förmedlar sina resultat till respondenterna, vilket också höjer kvaliteten i undersökningen (ibid). Vi valde att genomföra vår respondentvalidering i samband med intervjun. Detta gjorde vi genom att gå igenom intervjun direkt efter avslutad inspelning för att försäkra oss om att vi förstått varandra på rätt sätt. Vi erbjöd också alla respondenter att ta del av det färdiga arbetet och att de kunde höra av sig till oss vid eventuella frågor.

Ett vanligt sätt att bearbeta texten är enligt Bryman (2006:310) genom att göra en transkribering. Detta innebär att man skriver ut intervjuerna ordagrant vilket underlättar en noggrann analys. Ytterligare en aspekt som Bryman (ibid) beskriver som kvalitetshöjande i undersökningar är att man är två som arbetar tillsammans. Genom att vi gjort arbetet tillsammans har vi kunnat diskutera de tolkningar vi gjort och de svar våra respondenter gett oss i intervjuerna. Detta gav oss möjlighet till givande diskussioner som kom att förhöja vårt resultat.

Bearbetning av materialet

Aspers (2007:165) skriver att man för att underlätta analysen brukar använda sig av kodning vilket innebär att man delar upp materialet i olika delar som man sedan lättare kan jämföra. När vi gjorde kodningen av vår data letade vi efter likheter och skillnader i resonemang hos

de verksamma socialsekreterarna. Med anledning av att vi använde oss av semistrukturerade intervjuer, med hjälp av en frågeguide, hade vi en del förutbestämda koder som vi letade efter i texten. Dessa markerade vi med olika färger för att lättare kunna få en tydlig bild av materialet. De koder som vi använde oss av var: hur organisationen är uppbyggd, möjligheter till handlingsutrymme, begränsningar till handlingsutrymme, krav på missbrukare, krav på övriga klienter, kontroll över utbetalat bistånd, olika former av bistånd, makt och skillnader och likheter i bedömningar mellan socialsekreterare. Efter kodningen av det insamlade materialet valde vi att plocka ut den information som var av vikt för vår analys för att sedan kunna börja analysen av vårt material. Analysen är gjord genom att vi har jämfört kodningarna från intervjuerna med litteratur och tidigare forskning i det aktuella ämnet.

Etiska överväganden

Vetenskapsrådet skriver att forskning är viktigt både för individernas och för samhällets utveckling. Individer har ett skydd mot oönskad insyn och får inte utsättas för fysisk- eller psykisk skada. Vetenskapsrådet beskriver vidare individens skydd genom fyra olika huvudkrav; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Vi har genom hela processen för vår undersökning haft dessa huvudkrav med oss. Detta bland annat genom att vi informerade respondenterna om vårt syfte med undersökningen innan intervjuerna. Till att börja med meddelade vi alla våra respondenter om att intervjuerna endast skulle komma att användas för vår undersökning. Vidare informerade vi om deras frivillighet i intervjun samt att de hade möjlighet att avbryta och välja vilka frågor de ville svara på under intervjun. Innan intervjuerna skickade vi ut mail till de socialsekreterare vi från enhetscheferna blivit hänvisade till, för att få deras samtycke till att genomföra våra intervjuer och även få deras samtycke till att använda det insamlade materialet för vår undersökning. Detta upprepade vi även i samband med intervjuerna. För att uppfylla kravet om konfidentialitet har vi informerat alla respondenter om att vi i vår undersökning kommer att ha anonymiserat dem och staden där de arbetar. Vi meddelade även respondenterna att vi endast kommer att använda de inspelade intervjuerna till vår undersökning och att dessa efter avslutad undersökning kommer att raderas. Detta för att ingen annan ska få tillgång till det inspelade materialet. Respondenterna har blivit erbjudna att ta del av vår färdigställda undersökning.

Litteratursökning

I arbetet har vi använt oss av mycket litteratur för att få en förståelse kring hur arbetet med försörjningsstöd fungerar, men även för att ta del av vad tidigare forskning kommit fram till om handlingsutrymme, makt och empowerment i arbete med försörjningsstöd.

I det inledande arbetet med uppsatsen använde vi oss av databaser som Lovisa, Ebscohost och socialvetenskap.se. De sökord vi har använt oss av är handlingsutrymme, handlingsfrihet, försörjningsstöd, makt, missbruk, socialt arbete och engelska ord som maneuver, discretion, social work och economic assistance. Vi har även sökt på forskares namn för att hitta fler bidrag till vår uppsats. Åke Bergmark har varit ett namn som kommit upp många gånger under arbetets gång. Vi har även varit i kontakt med forskaren för att fråga om tips på relevant litteratur för vår undersökning.

En del av den forskning vi kommit över är av äldre karaktär. Vi har därför valt att till största del använda oss av denna litteratur som inspiration, och den litteratur vi fortfarande ansåg aktuell har vi valt att referera till med försiktighet. En metod som vi tyckt varit givande är att vi sökt litteratur genom referenslistor i avhandlingar och artiklar. På så sätt har vi kommit över mycket intressant forskning.

Arbetsfördelning

Vi har arbetat tillsammans under hela processen med uppsatsen. Vi har varit uppmärksamma på vilka för- och nackdelar som finns med att arbeta tillsammans med någon annan. En nackdel kan vara att det blir en som får driva hela arbetet eller att man har väldigt olika åsikter. Det kan även försvåra att hålla en röd tråd i arbetet om samarbetet fallerar. Däremot såg vi fördelarna som övervägande då vi arbetar och skriver på ett liknande sätt, samt att vi har arbetat tillsammans tidigare och därmed känner till varandras arbetssätt. Vi har lärt oss mycket av de diskussioner vi kunnat ha och vi har även utfört alla intervjuer tillsammans där vi har kunnat komplettera varandra på ett bra sätt. Vi letade litteratur tillsammans och diskuterade relevansen av texterna vi hittat för vårt arbete. Processen har inneburit att vi delat upp en del litteratur och sedan återberättat för varandra. Vi har skrivit det mesta av arbetet tillsammans, men vissa delar delade vi upp mellan oss. De delar som vi skrivit själva har vi sedan bearbetat tillsammans. Detta för att vi ville få en sammanhängande text utan upprepningar. Under hela arbetets gång har vi suttit tillsammans på skolan då vi ansåg att det skulle förhöja våra resultat om vi kunde diskutera saker tillsammans under hela processen.

Empiriredovisning och analys

Efter tolkningar av de intervjuer vi gjort har vi kommit fram till att bedömningarna av försörjningsstöd till missbrukare kan se väldigt olika ut beroende på vilken socialsekreterare som gör bedömningen. Vilka krav man ställer på de missbrukande klienterna för att de ska bli beviljade försörjningsstöd är olika mellan alla de respondenter vi intervjuat. Vi har sett att det kan finnas många orsaker till att bedömningarna blir olika både socialsekreterare emellan, men också mellan kommunerna. Det tycks även finnas många situationer i arbetet där det blir tydligt att man sitter på en maktposition gentemot klienterna. Nedan kommer vi att redogöra vår empiri och sedan kommer vi att belysa denna utifrån tidigare forskning, handlingsutrymme, makt och empowerment. Vi kommer vi även att besvara de frågeställningar vi har för vår undersökning.

Analysens disposition

För att tydliggöra vår empiri har vi valt att strukturera upp vår analys i olika analysavsnitt med underrubriker. Under varje rubrik kommer vi att redovisa för vad som kommit fram genom våra intervjuer, vilket vi bland annat kommer att illustrera med citat som vi kopplar till den litteratur vi har i ämnet samt utifrån tidigare forskning.

Vi har valt att benämna respondenterna utifrån om det är en stor eller liten stad de arbetar i. Respondenterna kommer därför att skrivas ut som storstad1, storstad2, litenstad1, litenstad2 samt litenstad3 för att läsaren ska få en möjlighet att följa resonemangen socialsekreterarna för.

Bedömningar av försörjningsstöd - ett rutinbaserat arbete?

Lagen

För att kunna förstå hur arbetet med försörjningsstöd till missbrukare bedrivs började vi med att ta reda på vilka lagar och regler socialsekreterarna säger att de går efter i bedömningarna. Vad som är gemensamt för alla våra respondenter är att de utgår ifrån samma lag när de gör sina bedömningar, det vill säga socialtjänstlagens fjärde kapitel.

Socialtjänstlagen... det är väll enbart den lagen vi använder oss av. Allt inom kapitel 4 är det jag ser för det mesta, men det går liksom på automatik.

Respondent storstad1

Vad som är intressant är att även om alla respondenter utgår från samma lag har vi utifrån våra gjorda intervjuer kunnat se att bedömningarna av försörjningsstöd till klienter med en missbruksproblematik blir olika dem emellan. Hollander (2006:111) skriver att socialtjänstlagen är en ramlag som endast ger riktlinjer för hur arbetet med försörjningsstöd ska bedrivas. Vidare skriver hon att det är upp till varje kommun att organisera arbetet med försörjningsstöd så som man önskar. Alla kommuner måste därmed förhålla sig till denna lag, men utöver detta är det sedan upp till varje kommun att utforma egna rutiner och riktlinjer för hur man vill att arbetet med försörjningsstöd ska bedrivas (ibid). En av intervjupersonerna ger uttryck för lagens fria tolkning och att detta kanske kan vara en av anledningarna till att det blir så olika.

Det är klart, SoL är ju en ramlag, så det är ju generöst på alla håll. Det är ju tolkningar både hit och dit. Det är öppet för egna tolkningar och bedömningar inom lagens ramar så att säga. Det kan ju vara så att någon har varit borta en dag för mycket från sin praktik och så... och då kan man ju välja att bortse från den dagen. Det kan ju vara lite tufft att avslå en hel familj för att, låt oss säga pappan, struntat i en dag på praktiken. Det tycker jag liksom inte är rimligt överlag. Då tycker jag helst man kan bortse från den dagen, men då vill jag ju gärna prata med mannen i fråga. Jag vill ju inte att han gör om det igen helt enkelt.

Respondent litenstad1

Att socialtjänstlagen är en ramlag som ger utrymme till tolkning kan därför vara en av anledningarna till att bedömningarna blir olika trots att alla arbetar under samma lag. Med anledning av utrymmet till tolkning kan det vara så att alla inte hade resonerat på samma sätt som vår respondent från litenstad1 gör i citatet ovan. Eftersom att lagen, precis som Hollander (ibid) skriver, endast ger riktlinjer för hur arbetet ska bedrivas är det ingenting som säger hur man som socialsekreterare ska gå tillväga för att följa dessa riktlinjer. Det finns inte heller någonting i lagen som säger hur man ska agera i möten med missbrukande klienter eller hur man ska förhålla sig i de bedömningar man gör. Istället är det som tidigare nämnt upp till varje kommun att utforma egna rutiner för hur arbetet ska bedrivas vilket betyder att rutinerna kan komma att se väldigt olika ut kommuner emellan.

Regler och rutiner

Med ovanstående i åtanke hade vi en förväntan om att alla de kommuner vi intervjuat personer inom skulle ha olika regler och rutiner för hur arbetet med försörjningsstöd till

missbrukare ska bedrivas. När det gäller de klienter som står nära arbetsmarknaden har vi sett att bedömningarna man gör blir mer lika mellan socialsekreterarna då de uppger att det finns tydligare rutiner, och även mer tydlighet i lagen, för hur man ska agera i dessa fall. Vad som däremot framkommit genom våra intervjuer är att ingen av respondenterna uttrycker att de arbetar efter några speciella regler och rutiner som organisationen satt upp i bedömningar av försörjningsstöd till just missbrukande klienter. Istället uttrycker flera av respondenterna att de har ambitioner och vissa mål de vill uppnå.

Alltså vi har ju alltid som ambition att om man inte har en kontakt på vuxen ska man få en. Sen är det ju inte alls säkert att de vill det, att man vill erkänna sitt missbruk eller i alla fall erkänna att man har ett problem. Och då handlar det väl bara om att motivera personen att ta den kontakten. Men det är väl det vi strävar efter, att de ska få den kontakten på utredning vuxen...

Respondent storstad2

Socialsekreterarna kan alltså ha en ambition om att klienten till exempel ska ha någon form av kontakt med öppenvården eller missbruksenheten. Detta ses däremot, enligt respondenternas utsagor, inte som någon rutin som är uttalad från organisationens sida, utan det är mer som ett mål med kontakten med missbrukarna.

Samtidigt som respondenterna uttrycker att de inte har några regler och rutiner som de går efter säger flera av dem att de har kommunala riktlinjer som de måste ta hänsyn till. Dessa riktlinjer likställs med kommunens egen tolkning av lagen. En respondent från storstad1 ger exempel på vad som kan vara med i kommunens riktlinjer genom att säga

Men vi använder oss nog av våra egna riktlinjer, för vi har gjort egna riktlinjer för storstad1 som är fattat på politikernivå. Det kan till exempel vara fysisk aktivitet på recept eller att vi ska vara generösa med busskort. Vi ska vara strikta med vissa saker. Så vi har ju vissa riktlinjer vi går efter.

Respondent storstad1

Eftersom att socialsekreterarna har möjlighet att motivera de bedömningar de gör angående försörjningsstöd till missbrukare kan de också välja att motivera besluten på olika sätt socialsekreterare emellan. Det som en socialsekreterare anser vara av vikt för en klient och som därmed bör motiveras som ett bifall, kan av en annan socialsekreterare motiveras som ett

avslag direkt. Tidigare forskning gjord av Stranz (2007:14) visar att skillnader i bedömningarna kan bero på att kommunerna i ett första led ska tolka socialtjänstlagen och därefter utforma kommunala riktlinjer för hur arbetet ska utföras. Socialsekreterarna måste sedan, samtidigt som de ska följa socialtjänstlagen, förhålla sig till de kommunala riktlinjer som satts upp (ibid). Detta påvisar att tolkningsfriheten inom arbetet med försörjningsstöd är stor vilket, likt vi tidigare nämnt, kan vara en av anledningarna till olika bedömningar. Respondenterna uppger att kommunens riktlinjer ger delegation till vad man får fatta beslut om, snarare än att de beskriver hur man ska utföra arbetet. Riktlinjerna kan till exempel visa att de inte får fatta beslut om för höga summor och handlar ofta om ekonomiska frågor. Med detta upplever respondenterna att de har ett stort handlingsutrymme i arbetet eftersom att de kan motivera många typer av beslut inom den delegation de har. Alla socialsekreterare kan även tolka kommunens riktlinjer olika, då även dessa är otydliga med hur arbetet ska bedrivas.

Jag har ju fantastiskt stort handlingsutrymme. Man kan ju motivera alla sorters bifall man vill. Det går alltid att motivera ett bifall. Det är helt fantastiskt vad man kan använda för motiveringar till vad man kan bevilja för saker. Man kan till exempel bevilja en resa till ett hemland för att klienten vill besöka sin mamma som är döende. Då vill personen träffa mamman för att må bättre.

Respondent litenstad2

Vi kan efter de intervjuer vi gjort, se att alla respondenter inte hade resonerat på samma sätt som man gör i citatet ovan. Svensson et al (2008:54) menar att en strävan i människobehandlande organisationer är att variationen ska bli så liten som möjligt och att flexibiliteten mer ska vara till för att man ska kunna vara följsam mot medborgarna. Om bedömningarna nu blir så olika socialsekreterare emellan kan man därför fråga sig varför det inte finns fler regler som säger hur man ska tänka och agera i arbetet med försörjningsstöd till klienter med en missbruksproblematik. Lipsky (2010:14) skriver att det inte är möjligt att regelstyra det sociala arbetet mer då det är så komplext. Det skulle enligt honom vara helt omöjligt att reglera allt eftersom att en del ärenden är så komplicerade (ibid). Evans och Harris (2004:883) diskuterar även frågan om ett regelstyrt arbete, men de menar istället att tydligare regler kan leda till ett större handlingsutrymme för de yrkesverksamma. Genom att ha regler ges också möjlighet till personalen att tolka varje regel och eftersom ingen individ är den andra lik kan dessa tolkningar av reglerna bli väldigt olika (ibid). Arbetet med

försörjningsstöd till missbrukare tycks med ovanstående i åtanke vara ett komplext arbete där den fria tolkningen och de riktlinjer som kommunen satt upp leder till olika bedömningar.

Egna rutiner

Även om alla respondenter uttrycker att de inte går efter några speciella regler och rutiner som organisationen gjort, utöver de riktlinjer som finns, kan vi se att det finns en del tendenser till ett rutinbaserat arbete. Då kommunerna inte har några tydliga riktlinjer för hur man ska agera har istället varje socialsekreterare utformat sina egna rutiner för arbetet med försörjningsstöd till klienter med en missbruksproblematik. Vad alla intervjupersoner har varit noga med att poängtera är att alla bedömningar ska ske efter en individuell bedömning.

Allting är individuellt. Jag kan inte kräva att alla ska vara aktiva, utan det är individuella bedömningar utifrån vad de säger och vad jag bedömer.

Respondent storstad1

Socialsekreterarna arbetar, precis som tidigare nämnts, med varje klient utifrån samma förutsättningar i lagen. Hur socialsekreterarna sedan utformar det fortsatta arbetet med klienten bestäms utefter vilket behov och vilken förmåga som finns hos klienten. Lipsky (2010:11) skriver att gatubyråkrater, i detta fall socialsekreterare, utformar sina egna rutiner i arbetet för att underlätta för sig själva både psykiskt och fysiskt. Han menar också att dessa rutiner är avgörande för hur bedömningarna blir och menar att detta kan leda till skillnader mellan personalen (ibid). Även Evans och Harris (2004:879) beskriver i sin artikel att man som socialarbetare ibland hamnar i situationer där det inte finns några tydliga riktlinjer för hur man ska agera, och att man då måste utforma egna rutiner för arbetet. Även de påpekar att detta kan leda till att bedömningar personal emellan kan bli olika, men också att det ger möjlighet till ett stort handlingsutrymme i arbetet (ibid). Vi tolkar utifrån respondenternas utsagor att socialsekreterarna skapar egna rutiner för att känna en trygghet och för att kunna effektivisera arbetssättet.

En av de egna rutiner som socialsekreterarna använder sig av, så som vi har tolkat det, är att de använder sig av tidigare domslut i bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare.

Det finns många olika domar på det här [...] I en av domarna fick de rätt i att ge avslag för att han själv inte sagt att han var i ett aktivt missbruk. Så det är lite sådana här saker jag tar hänsyn till.

Respondenten berättade under intervjun att hon tycker det är bra att titta på tidigare domar för att se hur man har gjort i tidigare fall. Swärd och Starrin (2006:251) menar att även om yrkesgrupperna är underkastade lagar och normer förväntas de använda sitt omdöme och handla på ett så bra sätt som möjligt. Genom att titta på tidigare domar för respondenten ett resonemang om vad som är bäst för klienten med utgångspunkt i hur man har gjort i tidigare fall. Vi upplever dock att alla socialsekreterare har olika resonemang om vad som är att handla på ett så bra sätt som möjligt, och kanske är det också därför som alla socialsekreterare tänker olika i bedömningarna.

Som vi beskrivit tidigare finns det en svårighet i regelstyrningen av det sociala arbetet. Lipsky (2010:15) menar att ytterligare en anledning till varför byråkratiska organisationer oftast inte sätter upp tydligare mål och rutiner för hur man ska handla är för att man förespråkar ett flexibelt arbetssätt där man ser varje individ utifrån deras förutsättningar. Detta uppger respondenterna i vår undersökning som väldigt viktigt. Lipsky (ibid) beskriver vidare att detta flexibla arbetssätt ses som positivt, men att det också kan finnas en svårighet i att inte ha så mycket regler och rutiner att gå efter. Följden av detta är att det finns risk att det inte blir lika för alla. Utmärkande för byråkratiska organisationer är att det är svårt att hitta balansen mellan att sätta upp regler och rutiner för att det ska bli lika för alla kontra att det ska finnas en flexibilitet för de yrkesverksamma för att göra individuella bedömningar (ibid). Vad som framkommit är att det sociala arbetet med försörjningsstöd är ett komplext arbetsfält som är svårt att regelstyra. Vi upplever att de svar vi fått angående regler och rutiner är flyktiga och otydliga, men kanske är det med tanke på ovanstående inte så konstigt eftersom att alla socialsekreterare lämnas en så stor tolkningsfrihet.

Krav på de missbrukande klienterna

Organisationens uppbyggnad och samarbete

Vi har kunnat se att kraven man ställer på klienterna för att de ska bli beviljade försörjningsstöd skiljer sig mellan de olika socialsekreterarna. Alla respondenter uppger vid intervjuerna att anledningen till att man ställer krav är för att man har som mål att få ut klienterna i självförsörjning. Med anledning av detta säger de att man måste ställa någon form av motprestation för att nå dit. Vad alla respondenter verkar vara överens om är att man är striktare i de krav man ställer på de klienter som står nära arbetsmarknaden. Vad som däremot

skiljer respondenterna åt är vilka krav man ställer på de klienter som har någon form av missbruksproblematik. Här ställer några av respondenterna lägre krav än andra.

Minimikrav för att uppbära försörjningsstöd inom storstad1 är att komma på inbokade besök [...] Alltså det enda kravet som de måste göra för att vara aktiva är att de måste komma på besöken, det är det enda kravet jag kan ställa.

Respondent storstad1

Även i storstad2 ställer man mindre krav på klienterna med en missbruksproblematik.

Jag tror inte att vi kan ställa så himla mycket krav... Vi kan ju alltid säga att vi ser att det finns ett behov av en kontakt med en kurator, med öppenvården eller liknande. Men i slutändan så är det ju ändå de som bestämmer om de vill ta kontakten eller inte.

Respondent storstad2

Respondenterna som arbetar i de två större kommunerna i vår undersökning arbetar under en organisation som är specialiserad. Detta betyder enligt Bergmark och Lundström (2008:42) att arbetet är uppdelat så att man endast handlägger en viss typ av klienter. Socialsekreterare i dessa kommuner kan därmed sitta på en tjänst där de bara arbetar med missbrukare som ansöker om försörjningsstöd. Vad vi kunnat se är att dessa kommuner ställer lägre krav på motprestation i form av aktivering än vad de tre mindre kommunerna gör. Kanske kan en av anledningarna till detta bero på att man arbetar specialiserat. Bergmark och Lundström (2008:41) skriver att anledningen till att man har specialiserat arbetet kan vara att man vill åstadkomma förbättringar eller att man vill koncentrera kompetensen på vissa områden de professionella har. Utifrån respondenternas svar skulle kunna vara så att de som arbetar med ett specialiserat arbetssätt har lärt sig att se de strategier som fungerar bäst för just missbrukarna och att man därför inte ställer lika höga krav. Detta utifrån att de har en erfarenhet av att arbeta med dessa klienter.

I de tre mindre städerna verkar socialsekreterarna ställa högre krav på klienterna med en missbruksproblematik. Vi upplever att de här kräver mer aktivering av klienterna. Vad som ska poängteras är dock att alla fortfarande lägger vikt vid en individuell bedömning och att kraven kan bli olika beroende på klientens situation.

Ja alltså generellt sett kan man säga att vi vill ju i alla fall att vederbörande gör någonting åt missbruket. Att man påbörjar processen att bli kry igen. Jag tycker att man kan kräva att de ska ha en samtalskontakt på öppenvårdscentret och att man sköter denna kontakt för att få rätt till försörjning.

Respondent litenstad1

Inom litenstad2 och litenstad3 för man liknande resonemang där man säger att om det finns ett erkänt missbruk kräver man också att klienterna ska ha någon form av behandlande kontakt. Fler exempel som de mindre städerna uppger är att de ibland ställer krav på klienterna med en missbruksproblematik om att de ska lämna urinprov, att de ska passa tider och att de ska följa den planering som görs upp tillsammans med socialsekreteraren. Det som skiljer de tre mindre kommunerna från de två större är att de arbetar integrerat. Detta beskriver Lundström och Sunesson (2006:189-190) som att man arbetar med en generalistkompetens och helhetssyn där man kan möta klienter med all typ av problematik. Respondenterna som arbetar inom dessa typer av organisationer tenderar alltså att ställa högre krav på klienterna än de som arbetar mer specialiserat. I Hugo Stranzs doktorsavhandling (2007:16) skriver han att specialisering av arbetet kan leda till ökade krav på klienterna för att erhålla bistånd. Detta bland annat med anledning av att professionerna hos socialsekreterarna ökar och att det då kan medföra förändringar i bedömningarna (ibid). Vi har alltså kommit fram till det motsatta. Vad detta kan bero på kan ha flera olika orsaker. I ett integrerat arbetssätt, där man möter alla typer av klienter, är man kanske mer van vid att ställa höga krav på de klienter som står nära arbetsmarknaden. Vår tolkning av detta är att det kanske kan färga av sig även i bedömningarna om försörjningsstöd till missbrukande klienter. Ytterligare ett samband vi kunnat se är att de kommuner som arbetar på ett integrerat sätt också har ett större samarbete med missbruksenheten och andra organisationer som har hand om missbruksbehandling. Detta skulle kunna vara ytterligare en av anledningarna till att de mindre kommunerna ställer högre krav på klienterna.

Det är viktigt att vi visar en enad front i samarbete med andra myndigheter för att kunna ställa krav på samma sätt.

Respondent litenstad3

Svensson et al. (2008:182) uttrycker att det är vanligt med någon form av samverkan mellan enheter och organisationer. Detta för att hjälpa klienterna på bästa sätt (ibid). Däremot kan det

också leda till maktpositionen man har gentemot klienten blir tydligare. Skau (2007:57) skriver att kunskap är makt vilket gör att eftersom socialsekreteraren har mer kunskap än klienten blir också makten dem emellan ojämnt fördelad. Vi tolkar detta som att man genom att vara fler organisationer som tillsammans har mer kunskap och som ställer gemensamma krav på klienten, också får en större auktoritet och säkerhet i det arbete man utför. På så sätt kan man ställa högre krav på klienterna genom att ha ett uttalat och välfungerande samarbete mellan organisationerna.

Ytterligare en sak vi tänkt på när det gäller krav på klienter är den svårigheten som finns för socialsekreteraren att sitta emellan medborgaren och samhället. Enligt Lipsky (2010:3) finns det ett inbyggt dilemma mellan att befinna sig mellan myndigheten och medborgaren. Detta dilemma uppstår genom att man ska vara både medmänniska och organisationsrepresentant. Beroende på om man väljer att utföra sina handlingar mestadels för organisationen eller klienten blir resultaten olika (ibid). Ett vanligt exempel som vi kan se är då man avslår försörjningsstöd på grund av att klienterna inte har uppfyllt organisationens mål. Vilka krav man ställer på klienten kan te sig olika om man endast sett till organisationens ambition om att alla ska ut i aktivering eller om man ser till den enskilda klienten som kanske står väldigt långt ifrån arbetsmarknaden. En anledning till varför bedömningarna blir olika kan därmed också vara om man går mest efter organisationens mål eller klienternas individuella behov. Enligt Lipsky (2010:170) förväntas gatubyråkrater också medla mellan olika intressen. Å ena sidan möter de krav från klienterna som kan vara påstridiga om sina rättigheter och å andra sidan möts man av organisationens restriktivitet, krav på besparingar och effektivitet (ibid).

Planering

Då målet med försörjningsstöd är att klienterna ska komma ut i självförsörjning säger socialsekreterarna att man alltid gör upp en planering för klienterna. Hur denna planering utformas och vad den innehåller är beroende av vad klientens behov är och skiljer sig från socialsekreterare till socialsekreterare. Planeringen görs, precis som vi tidigare beskrivit, för att man vill ställa någon form av motprestation på klienterna. Det tycks däremot finnas en skillnad i om socialsekreterarna ser planeringen som ett krav eller som ett mål, vilket kan vara ytterligare en anledning till att bedömningarna om försörjningsstöd till missbrukare blir olika.

Planeringen är mer som ett mål än som ett krav. [...] Det blir endast ett krav om klienten själv satt upp målen och gått med på dem, då kan det bli ett avslag om man inte följer planeringen.

Respondent storstad1

Intervjupersonen uttrycker att hon alltid ser planeringen som ett mål med kontakten, och att hon sällan ger avslag för att klienten inte nått upp till de mål de gemensamt satt upp. Andra respondenter ser planeringen mer som ett krav för klienterna där man, om man inte följer planeringen, riskerar att få avslag på ansökan om försörjningsstöd.

Om det finns ett uttalat missbruk, kräver vi att man ska arbeta mot självförsörjning genom att följa planeringen genom att till exempel ha någon form av kontakt på vuxenheten.

Respondent litenstad3

En respondent från litenstad2 uttrycker sig på liknande sätt då hon menar att

Då kräver vi att de har en planering med antingen öppenvården eller med en vanlig missbruksenhet. Någon planering måste de ha. Så de kan liksom inte bara gå och drälla omkring så att säga [...] Har man ett missbruk så kan man inte, eller kan man men... Arbetsförmedlingen tar inte emot dem. Och då är det att de får ha en planering med öppenvården eller med våra missbrukshandläggare.

Respondent litenstad2

När det gäller kraven på motprestation på de missbrukande klienterna kan vi alltså se en stor skillnad mellan socialsekreterarna. Detta är ytterligare ett exempel på att avsaknaden av regler och rutiner ger utrymme till en stor tolkningsfrihet vilket gör att skillnaderna kan bli stora i bedömningarna. Lipsky (2010:4) menar att det bland annat genom trycket från politikerna blivit allt vanligare att man ställer krav i form av någon typ av motprestation inom byråkratiska organisationer. Socialsekreterare sätter kriterium för att bli beviljade välfärdens tjänster och på detta sätt har socialsekreteraren en makt över klientens liv (ibid). Klienterna kan därmed inte bara få utbetalt försörjningsstöd, utan de måste följa de krav som ställs för att inte riskera att få avslag på sin ansökan. Att ställa krav på klienterna visar på den makt man besitter som socialsekreterare. Då en klient har en missbruksproblematik kan man se att denna

står i vägen för att bli självförsörjande. Därmed kan man också som socialsekreterare hamna i situationer där man måste berätta för klienten att den bör göra något åt sitt missbruk, även om det är upp till varje klient att leva sitt liv så som den vill. Swärd och Starrin (2009:256) beskriver detta som ett paternalistiskt förhållningssätt. Man kan som yrkesverksam ta sig an en expertroll och tro att man vet det bästa för klienten, och därigenom frånta klientens kontroll (ibid). Vi tror att denna maktutövning ofta sker av välvilja för att hjälpa klienten då man ser att denne skulle må bra av att bli av med sitt missbruk. Samtidigt tolkar vi det som att man måste använda sig av denna makt för att kunna uppnå de mål som kommunerna har om att alla klienter förr eller senare ska ut i självförsörjning. Däremot kan man diskutera om man ska ställa krav på att de klienter som har en missbruksproblematik ska göra någonting åt detta, eftersom att man med dessa krav också bestämmer hur klienterna ska leva sitt liv.

Något som alla respondenter har uttryckt är att de inte får göra avslag på en klients ansökan om försörjningsstöd endast på grund av att de har ett missbruk.

Alltså rent juridiskt kan du inte avslå en missbrukare pengar utifrån missbruksperspektivet [...] Alltså det är jobbperspektivet man får ta upp då. Genom att inte tagit del av den behandlingen man blivit erbjuden har man röjt sitt utträde på arbetsmarknaden helt enkelt.

Respondent litenstad 1

Respondenterna uttrycker därmed att de aldrig kan göra avslag på grund av en klients missbruk, utan att de istället hänvisar till att de inte följt den planering socialsekreteraren gjort upp och som klienten lämnat samtycke till. Som vi nämnt tidigare är detta dock beroende av hur socialsekreterarna ser på planeringen. Återigen finns det en tvetydighet kring hur de yrkesverksamma bör och ska agera i dessa situationer. Samtidigt som de inte får lov att ge avslag på grund av missbruket, kan de ge avslag på att klienten inte har följt sin planering som kan innehålla behandlande insatser för att bli av med missbruksproblematiken. Bergmark (1991:52) konstaterar att missbruksproblem har en negativ inverkan på försörjningssituationen och att problemen i många fall påverkar individens förmåga att behålla eller att klara av ett arbete. Han menar att det som socialsekreterare är svårt att förhålla sig till detta då syftet med försörjningsstödet är att det ska hjälpa till att få ut människor i självförsörjning (ibid). Vi upplever att socialsekreterarna ser en svårighet i vilka krav de kan ställa på klienten. Ska man ställa krav på behandling eftersom missbruket står i vägen för den enskildes närmande till självförsörjning? Eller ska man se till den enskildes

egna intressen eftersom att alla klienter inte alltid vill eller kan sluta missbruka? Vidare ställer vi oss också ställa sig frågan om socialsekreterarna kan ställa krav på behandling när det inte står någonting om detta i lagen. I domslut från Kammarrätten i Stockholm den 7 september 2010 i mål med nummer 17767-10 står det skrivet att

Socialtjänsten kan inte vägra en missbrukare försörjningsstöd av det skälet att denna inte fullföljer viss planering eller vissa insatser som har till huvudsakligt syfte att rehabilitera.

Kammarrätten i Stockholm

Likt vi beskrivit tidigare finns det däremot ingenting som säger att socialsekreterarna måste gå efter tidigare domar utan det är istället upp till var och en vad de väljer att använda sig av i sina bedömningar. Utifrån Socialtjänstlagen 4:1§ måste alla göra allt som står i ens makt att kunna stå till sin egen försörjning. Detta till exempel genom att stå till arbetsmarknadens förfogande eller att erhålla ett arbete (SoL 4:1). Skogens (2007:32) menar att ett problematiskt missbruk kan ses som ett hinder för arbete, vilket också medför att det finns ett incitament för socialtjänsten att kräva att klienterna gör någonting åt problemen för att de ska kunna ta sig närmre arbetsmarknadens och sin självförsörjning. Detta är dock bara Lisa Skogens egna funderingar och det finns fortfarande ingenting i lagen som säger hur man ska göra.

Samtycke

Vad som verkar vara betydande för vilka bedömningar socialsekreterarna gör är det samtycke som klienten ger för den planering som görs upp. Precis som citaten i förra avsnittet antytt kan de komma att ställa olika krav på klienterna beroende på om de själv har varit med och satt upp planeringen, men också beroende på om de uttalat sitt missbruk som ett hinder för sin försörjning eller inte.

Om du har en person som säger att de kan jobba, ta ett jobb och söka arbete, då måste man låta personen göra det. Och funkar det inte har man mer kött på benen när man träffar dem igen 'du säger att du kan ta ett jobb, men vad är det om inte funkar?'

Respondent storstad2

Liknande resonemang för respondenterna i andra kommuner där de menar att man kan ge avslag på grund av att klienten inte har följt planeringen om klienten själv gått med på den och sagt att det inte ska vara några problem att följa den.

Om planeringen är uppgjord efter önskemål från klienten samt att det är klienten som satt upp målen för planeringen, går det att göra avslag på bruten planering.

Respondent storstad1

Samtycket till den planering som görs upp tycks därmed vara av vikt för bedömningarna av försörjningsstöd till missbrukare. Enligt Lipsky (2010:58) ges däremot ofta samtycke från klienterna med anledning av att de inte vågar säga emot med risk för att få avslag. Med detta finns det en risk att utöva en paternalistisk makt och tänker socialsekreterarna inte på den makt de har i arbetet finns det risk att man kör över klienterna (ibid). Swärd och Starrin (2006:256) nämner att kravet och tvånget på motprestationer är ett steg mot ett paternalistiskt förhållningssätt. Till skillnad från tidigare ges idag myndigheterna rätt att avgöra vad som ligger i det individuella intresset (ibid). Ett exempel på detta är att socialsekreterarna förespråkar att någon form av behandlande kontakt är det som verkar bäst för klienter med ett missbruk. Även om ett samtycke ges från klienterna kan det, som tidigare nämnt, vara så att klienten inte ger detta samtycke för att de vill utan för att de känner sig tvingade till det. Risken är då att insatserna inte ger något resultat då motivationen till att bli av med missbruket inte finns hos klienten.

Respondenterna ger också exempel på situationer där de inte ger avslag på bruten planering. Vilka initiativ klienten tar till kontakt verkar vara avgörande för hur bedömningen blir. De ser då bland annat till klientens eget ansvar i den aktuella situationen.

Skillnaden är att han hör av sig och ringer mig. Han säger att jag klara inte av det... Då har han ju förklarat varför han inte klarar det, och då fattar jag aldrig ett avslag.

Respondent storstad1

Det som följer är att de ser att klienten reflekterat över sin situation, kanske satt upp för höga krav på sig själv och kommit till insikt med detta. På så vis kan planeringen göras om för att kunna läggas på en nivå klienten klarar av. Genom detta ansvar och genom kontakt med socialsekreteraren visar klienten att viljan att ta sig från missbruket finns och att kontakten med socialsekreteraren är viktig.

Erfarenheter och egna åsikter

Vad som ytterligare verkar påverka vilka krav man ställer på klienterna är den erfarenhet de yrkesverksamma har. Alla respondenter uttrycker att detta är av vikt för hur bedömningar görs och betonar att både tidigare erfarenheter inom socionomyrket såväl som personliga erfarenheter påverkar.

Jag är mer bekväm i att ha med de missbrukande klienterna att göra och ta bra beslut än vad kanske de andra är som inte har så mycket erfarenhet [...] Jag vet ju vad som finns och hur de... hur man kan hjälpa dem. Hur man pratar med dem liksom. Jo, men det tror jag kan göra lite skillnad i bedömningarna, absolut!

Respondent litenstad2

Denna respondent uppger att hon tidigare har arbetat med missbrukare och att hon därför har mycket erfarenhet av denna klientgrupp. Utifrån de intervjuer vi genomfört kan vi se att de socialsekreterarna med längst erfarenhet tenderar till att ställa hårdare krav på sina klienter än de med mindre erfarenhet. Stranz (2007:207) har även han i sin doktorsavhandling kommit fram till att de socialsekreterare med längst yrkeserfarenhet är de som ställer högst krav på sina klienter. Ytterligare en forskare som kommit fram till detta resultat är Skogens (2007:57) som redovisar att hon sett en skillnad mellan hur socialsekreterare gör bedömningar beroende på hur lång yrkeserfarenhet de har. Hon menar att de mer yrkeserfarna socialsekreterarna tenderar att ställa högre krav i form av att klienterna ska ha någon form av vårdkontakt för att bli beviljade försörjningsstöd (ibid). Vi kan se att de med längst erfarenhet inom yrket inte ger klienterna lika många chanser som de som har mindre erfarenhet. Vad detta kan bero på tror vi är att man går mycket på hur man brukar göra och utifrån vad man sett har fungerat tidigare, vilket även Skogens (2007:50) påvisar i sitt resultat. Som yrkeserfaren har man även mer kunskap om hur kommunens olika system fungerar. Det kan också vara så att man känner till klientelet bättre och agerar utifrån detta. Vi tror däremot också att lång erfarenhet kan leda till att man blir färgad av den organisation man arbetar inom och att man därmed ställer kraven efter organisationens mål om aktivering. Detta diskuterar Lipsky (2010:3) genom att säga att man ofta när man arbetat i samma organisation under en längre tid tenderar att ställa krav på klienterna som förhåller sig mer till organisationens mål än till klienterna. Svensson et al (2008:146) menar även de att yrkeserfarenheten påverkar bedömningarna.

Vi har vidare kunnat se att personliga åsikter kan komma att påverka de bedömningar man

gör. Bland annat har en del av respondenterna tagit upp sjukdomsbegreppet då det gäller missbruk.

Missbruk är en sjukdom, alltså jag kan ju inte avslå en ansökan för att klienten har börjat supa igen. För han är sjuk liksom...

Respondent litenstad1

Andra respondenter menar att missbruket inte kan likställas med en sjukdom, vilket vi sett kan leda till att man ställer högre krav på klienterna.

Nej, jag tycker inte att det är en sjukdom. Jag tycker att det är ett val man gör faktiskt, alltså att man har psykologiska problem och så vill man dämpa den smärtan på något sätt. Men jag tycker att det är alldeles för lätt att skylla på att det är en sjukdom. Då vill jag ha ett sjukskrivningsintyg i så fall...

Respondent litenstad2

Som socialtjänstlagen 4:1§ uttrycker måste man stå till arbetsmarknadens förfogande om man inte har något som hindrar en från att kunna arbeta. I andra fall, om man är sjuk och kan intyga detta med läkarintyg, ställs inga krav om att man måste stå till arbetsmarknadens förfogande. I dagens samhälle pågår en diskussion gällande om man kan se missbruk som en sjukdom eller inte, vilket alla inte är överens om. Synen socialsekreterare har på missbruk kan också vara olika, precis som citaten ovan antyder. Vad som även kan ses som problematiskt är att man inte kan få någon sjukskrivning just på grund av missbruket. Respondenterna upplever på grund av detta att det är svårt att veta vad man ska kräva av de missbrukande klienterna, då man inte krävställer andra klienter som är sjuka.

Makt i arbetet med försörjningsstöd till missbrukare

Positiv och negativ makt

Det vi tidigare har tagit upp har mest handlat om vilka krav man ställer på klienter för att de ska erhålla försörjningsstöd. Vi har kunnat se att makten socialsekreterarna har i arbetet kan komma till olika uttryck beroende på vilka krav de ställer på klienterna. Vi har även berört vad skillnaderna i bedömningar socialsekreterare emellan skulle kunna bero på. Vidare har vi

också upptäckt genom vårt insamlade material att socialsekreterarna ständigt påtalar den makt de utövar i arbetet.

Alltså, det går inte att sticka under stolen med att man sitter på makt med den positionen jag har. Men det kan ju också betyda att jag har en möjlighet, att jag har fått förtroendet att sitta här och handlägga dessa ärenden och få träffa dessa klienter och kan då använda den maktpositionen till att hjälpa människor.

Respondent storstad2

Alla respondenterna uttrycker att de vid varje beslutsfattande använder sig av den maktposition de besitter. Genom att alla respondenter upplever att de har en stor makt i arbetet påpekar de även vikten av att hålla begreppet uppe i diskussion.

Det här med makt är ju skitjobbigt i vissa ärenden tycker jag. Just att man ska sitta och avgöra folks ve och vä, pengar eller inte pengar. Det är viktigt att lära sig att hantera makten [...] Man måste reflektera över den och man måste inse att man har makt så att man inte glömmet bort det.

Respondent litenstad1

Respondenterna menar att de diskuterar begreppet för att de ska reflektera över vilken makt de har gentemot klienterna. Swärd och Starrin (2006:253) skriver att socialsekreterare förväntas handla efter sitt goda omdöme. Vi tror, utifrån det våra respondenter sagt om att hålla maktbegreppet uppe i diskussion, att det finns en vilja att handla med ett så gott omdöme som möjligt. Genom att ständigt ta upp maktbegreppet till diskussion tror vi att det är möjligt för dem att reflektera över vilken makt de har, vilket minimerar risken för att makten ska användas som något negativt. I en del situationer upplever respondenterna nämligen att makten kan komma att utövas som något negativt. Det negativa menar de kan komma till uttryck om man glömmet bort att diskutera makten man har och om man tar beslut utan att tänka efter varför man gör det.

Jag finns här för att hjälpa personer. Inte för att stjälpa dem. Och då tycker jag att det är en bra makt. Sen kan det också gå över styr om man inte tänker sig för.

Respondent litenstad2

Sandström (2008:12) menar att det alltid finns en risk att man kan komma att utöva en negativ makt mot klienterna. Vidare menar han att denna makt ofta kommer fram då man fattar negativa beslut för klienterna (ibid). Den negativa makten kan enligt Swärd och Starrin (2006:256) uttrycka sig bland annat genom paternalism och underlåtenhetsmakt. Genom att ställa krav på klienterna utövar socialsekreterarna också en makt, men detta kan vara en strategi för att de vill försvåra för klienterna att missbruka. Då socialsekreterarna ställer olika höga krav blir det också så att de utövar olika mycket makt. Det blir därmed inte bara en skillnad i bedömningarna socialsekreterarna emellan, utan vi har också kunnat se tendenser till att de kan utöva olika mycket makt över de missbrukande klienterna.

Varje respondent har påpekat betydelsen av makten i arbetet. De menar att de kan ta tillvara på den makt man har för att hjälpa klienterna så att deras liv inte går över styr. Socialt arbete är enligt dem till för att hjälpa människor och respondenterna menar att det finns en svårighet i att man inte vill vara en del av att finansiera missbrukarnas missbruk.

Vad är makt om det inte finns ett liv längre?

Respondent litenstad3

Respondenten i citatet ovan uppger att makten i vissa situationer faktiskt är nödvändig. Skau (2007:35) skriver att makt både kan ses som något positivt och negativt. Hon menar att man i arbetet med försörjningsstöd ställs inför svåra situationer där det är upp till varje socialsekreterare att använda sig av den kunskap man har när man ska fatta beslut (Skau 2007:57). Precis som vi skrivit ovan menar respondenterna att en stor svårighet i arbetet med försörjningsstöd till missbrukare är att de inte vill att försörjningsstödet ska gå till klienternas missbruk. Här måste socialsekreterarna använda sig av sin kunskap och den makt de har i arbetet. Därför kan makten ses som en tillgång och som något som är nödvändigt i arbetet, precis som respondenten uttryckte i citatet ovan. Skau (ibid) skriver att då alla socialsekreterare har olika mycket kunskap kan resultatet också komma att bli olika för klienterna beroende på vem som handlägger ärendet. Det är därför upp till varje socialsekreterare att förvalta den kunskap och makt de har så att det blir så bra som möjligt för klienten.

Eget ansvar

Även då det utövas makt i arbetet med försörjningsstöd till missbrukare har vi också kunnat se att socialsekreterarna vill lägga en del eget ansvar på klienterna. Hur mycket eget ansvar man

lägger på klienten kan dock variera mellan dem. Alla de respondenter vi intervjuat förespråkar även motiverande samtal i arbetet med missbrukare som ansöker om försörjningsstöd.

Man vill att klienten själv ska vilja arbeta för att må bättre. Kraven man ställer på klienten ställer man inte för att straffa klienten, utan för att hitta vilja och drivkraft hos hen. Det gäller att motivera klienterna till insatser, men sedan är det upp till dem själva hur de vill göra...

Respondent litenstad2

Respondenterna menar att de bedriver ett motiveringsarbete för att de vill stärka klienterna till att ta egen kontroll över sitt liv. I vilken mån de vill bedriva motiveringsarbetet är dock upp till varje socialsekreterare då vi upplever att det inte finns någonting från organisationens sida som säger hur de ska använda sig av detta i arbetet. Att motivera klienterna till att ta kontroll över sina liv kan kopplas till det som kallas empowerment. Swärd och Starrin (2006:261) beskriver empowerment som en del i socialt arbete där man försöker motivera klienterna att ta kontroll över sin situation. De menar att detta leder till ökad självtillit, delaktighet och ett självstyre som gör att de insatser socialsekreteraren förespråkar, till exempel i planeringen, ger bättre resultat (ibid). Vi tolkar att socialsekreterarna på så sätt kan hjälpa klienterna till att ta mer ansvar för sina liv, vilket de uttrycker är ett mål med kontakten. De mål som finns gällande att ta klienten närmare arbetsmarknaden kan därmed bli lättare att uppnå om det finns en drivkraft hos klienten. Lagtexten bedömningarna görs utifrån är att *biståndet ska stärka hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv* (SoL 4:1§). Vi tolkar detta som att man i lagtexten förespråkar empowerment då man trycker på att möjligheter ska ges till att leva ett självständigt liv.

I motiveringsarbetet förespråkar även alla respondenter en god relation till klienten. Detta uppger de ha en betydelse för hur det fortsatta arbetet ska komma att fungera.

Det viktigaste att börja med är att skapa en god relation till sina klienter innan man kan börja ställa krav. Genom en relation till klienten, där man skapar förtroende, kan förutsättningarna för ett motiverande arbete stärkas.

Respondent litenstad2

Skogens (2007:25) menar att en individuell bedömning och ett motivationsarbete inte är möjligt att genomföra om socialarbetaren inte har respektfulla och nära samtal i mötet med

sina klienter. Därför förespråkar även hon en god relation till klienterna (ibid). Att skapa en relation med klienten verkar däremot inte vara helt enkelt. Lipsky (2010:54) beskriver relationen mellan socialsekreteraren och klienten som påtvingad med anledning av att klienten helt enkelt måste gå dit för att få pengar. När det handlar om att erhålla försörjningsstöd har de inga valmöjligheter till var de ska vända sig. Kommunerna har monopol till dessa resurser. Med anledning av detta kan relationen mellan socialsekreterare och klient påverkas och klienten tenderar ofta att vara mer intresserad av vad relationen ger snarare än relationen i sig. Detta innebär också att det kan vara svårt att motivera klienterna att ta sig från sitt missbruk (ibid). Han menar vidare att klienterna ofta är ödmjuka till de krav som ställs på dem och att de kan fejka motivation till förändringsarbete för att få det de vill ha (Lipsky, 2010:59). Detta kan ses som ett exempel på det som Skau (2007:73) beskriver som en svårighet, att vara både en kontrollerande- och hjälpande myndighet. Hon illustrerar en svårighet med att socialsekreterarna har en vilja att hjälpa klienterna och att de genom relationen med klienten vill motivera dem till att ta sig ifrån sina problem. Samtidigt som man vill vara stödjande menar hon dock att man också måste vara kontrollerande och ställa krav (ibid). Då klienten är medveten om denna kontroll ser vi att relationen kan bli konstlad och förändringsarbetet kan därmed bli försvårat.

Frivillighet under tvång

Genom att socialsekreterarna lägger eget ansvar på klienterna säger de också att det är upp till varje klient om de vill följa den planering som satts upp eller inte. Vid ett tillfälle under en intervju nämndes frivillighet under tvång. Detta känner vi är en bra beskrivning av något som alla pratade om. Respondenterna uppgav att klienten har frivillighet att göra vissa saker som socialsekreteraren bara kan initiera till, men som samtidigt kan bli anledningen till att ge avslag på ansökan vid ett senare tillfälle. Detta skulle kunna vara att klienten uppmanas att ta kontakt med öppenvården eller missbruksenheten där en samtalskontakt kan vara aktuell. Det skulle också kunna vara att klienten skall gå och ta urinprov med jämna mellanrum eller att klienten själv ska arbeta och sträva efter att komma ifrån sitt missbruk.

Det är upp till klienten själv att ta kontakt med öppenvården. Alltså det lägger ju inte jag mig i. Jag förklarar för dem att antingen får du söka jobb, vara sjukskriven eller så får du skaffa dig en kontakt med öppenvården. De får bestämma själva.

Respondent litenstad2

Vi tolkar att detta också kan ses som någon form av osynlig makt, vilket även två av våra respondenter har tagit upp. De säger till klienterna att de inte gör avslag på grund av missbruket. Däremot kan de göra avslag på grund av att klienterna inte gör någonting åt sitt missbruk enligt den planering som är upprättad. På så sätt tvingar socialsekreterarna klienterna till att göra någonting åt sitt missbruk, även om detta inte var intentionen från början. Om klienten vägrar att göra någonting åt sin situation riskerar hen också att få avslag på sin ansökan om försörjningsstöd.

Vi ställer krav utefter varje person så att säga. Generellt sett i början kan det vara rätt så låga krav. En samtalskontakt en timme i veckan eller vad det nu kan vara. Men någon form av behandling kan vi ställa som krav, inom citationstecken, för att bli beviljade försörjningsstöd...

Respondent litenstad1

Även i storstad1 ger man uttryck för denna makt genom att säga

De tror att de måste göra någonting för att få pengar, men jag säger väldigt klart och tydligt att det enda de behöver göra är att komma hit, jag kan inte tvinga dem till någonting. Men ibland så tror jag att de gör som de blir tillsagda. De säger det vi vill höra. Men de vet mycket väl om att vi inte får använda det som något maktmedel, alltså säga att du får inga pengar om du inte söker någon behandling.

Respondent storstad1

Respondenten uttrycker att klienterna alltid vet om att hon inte kan använda kraven som ett maktmedel. Vi ställer oss däremot frågande till om klienterna alltid känner till sina rättigheter. Swärd och Starrin (2006:251) skriver att det sociala arbetet ofta sker i slutna rum och att tjänstemännen på så sätt har möjligheter att utöva osynlig makt. De menar också att många av klienterna inte känner till sina rättigheter. Klienterna kan enligt dem känna skam och de kan därför inte ställa krav efter de rättigheter de har eller tydliggöra sina behov (ibid). Genom detta tror vi att klienterna inte alltid känner till att de inte kan tvingas till någon behandling och att de därmed gör det som socialsekreterarna försöker motivera till för att de känner ett tvång till detta. Även Sandström (2008:20) menar att eftersom klienterna är behövande och i behov av den hjälp socialtjänsten kan erbjuda kan detta också leda till att de känner sig rädda

att de inte ska få det de vill ha om de inte gör som socialsekreterarna säger. Lipsky (2010:59) menar att klienterna ofta är ödmjuka till de krav som ställs på dem och att de kan fejka motivering till förändringsarbete för att få det de vill ha. Vi ställer oss därför frågan om det verkligen kan ses som en frivillighet för klienterna att göra vad de vill åt sitt missbruk, eller om detta i själva verket kan ses som ett tvång?

Kontroll över pengarna

Ytterligare ett tillfälle där det blir tydligt att de yrkesverksamma har en maktposition gentemot de missbrukande klienterna är då de tar kontroll över de pengar som betalas ut. Respondenterna menar att de gör detta för att försvåra att pengarna ska gå till missbruket.

Klart man reflekterar över vad pengarna går till. Om resultatet är att personen missbrukar ihjäl sig önskar man att man kontrollerat pengarna mer.

Respondent litenstad3

Samtidigt uppger de personer vi intervjuat att det är en svårighet att kontrollera var pengarna ska gå eftersom att det egentligen är upp till var och en av klienterna vad de vill göra med sina pengar. Här ger respondenterna uttryck för att de hamnar i ett etiskt dilemma i att de å ena sidan vill hjälpa klienterna till att kunna leva på en skälig levnadsnivå, men att de å andra sidan inte vill hjälpa till att upprätthålla deras missbruk.

Klart att jag förstår att om man har ett missbruk så går ju pengarna dit. Men det är ju ingenting som jag har att göra med egentligen. Det måste ju vara den enskildes ansvar.

Respondent litenstad1

Vi ska ju inte arbeta för att gynna missbruket, men samtidigt kan vi inte styra var pengarna ska gå...

Respondent litenstad3

Blennberger (2006:240) menar att det sociala arbetet ska bedrivas så att det ser till och gynnar den enskildes ansvar och skyldigheter samtidigt som man som verksam inom socialt arbete har ett ansvar för andra (ibid). Man har därför som yrkesverksam också ett ansvar för de klienter man möter i arbetet. Om man ser att en alkoholmissbrukare håller på att suppa ihjäl sig, ska man då stå kvar och se på eller ska man försöka ingripa och försvåra för klienten att

köpa mer alkohol? Hollander (2006:111) menar att man i dessa fall måste göra en avvägning mellan samhällets normer om vad som är ett acceptabelt liv och människas rätt till integritet, ansvar och självbestämmande. Svensson et al (2008:21) skriver att man utför massor av handlingar i arbetet för att göra någonting, för att hjälpa. Man fattar beslut utifrån att det är viktigt att agera och motiverar ofta detta med att man inte bara kunde stå där och titta på (ibid). Vi tolkar utifrån detta att socialsekreterarna måste göra ett val mellan hur mycket eget ansvar de ska lägga på klienten samt hur mycket kontroll de ska ta över de pengar man betalar ut.

Med anledning av det vi skrivit ovan uppger respondenterna att de i vissa fall väljer att ta kontroll över de pengar som betalas ut, men då endast med klienternas samtycke. Detta gör de till exempel genom att erbjuda klienterna att betala ut hyreskostnader direkt till hyresvärderna.

Ibland tar vi ju ifrån folk ansvaret. Att vi betalar deras hyra till exempel. Annars går ju det till alkohol eller något annat.

Respondent storstad1

Ytterligare ett exempel på hur socialsekreterarna kan ta kontroll över pengarna är att de kan portionera ut biståndet över månaden. Detta gör de om de ser att det finns tendenser till att klienten kommer in i slutet av varje månad och ber om mer pengar eftersom att pengarna har gått till andra saker. Även här poängterar respondenterna att de måste ha klientens samtycke för att kunna agera. Lipsky (2010:58) menar dock, precis som vi tagit upp innan, att samtycke från klienten oftast ges i rädsla av att de inte ska få de insatser de vill ha. På så sätt ser vi en tendens till att kontrollen över pengarna kan komma att utövas som en paternalistisk makt. Däremot tror vi, likt vi beskrivit ovan, att socialsekreterarna gör detta i en välvilja till klienterna och för att de känner ett ansvar för dem. Swärd och Starrin (2006:255) menar att man med den paternalistiska makten begränsar klienternas valmöjligheter och egna handlingar. De skriver också att man som yrkesverksam använder sig av denna makt för att man tycker att det är vad som är bäst för klienten (ibid). Men vad är egentligen bäst för klienterna? Är det att de får eget ansvar för sina liv och att de får en möjlighet att leva med en skälig levnadsnivå, eller att man som socialsekreterare begränsar klienternas kontroll över sina liv för att man vill försvåra det för dem att missbruka?

Socialsekreterarnas handlingsutrymme

Politiskt styre

Vad som genomsyrat hela vårt arbete hittills är att alla respondenter har någon form av handlingsutrymme. Vi tror att detta också är en av anledningarna till att bedömningarna i vissa avseende blir så olika. Även om respondenterna uppgett att de har ett stort handlingsutrymme, har de också gett uttryck för att det finns begränsningar som kan komma att påverka arbetet med klienterna. En av dessa begränsningar som respondenterna uppgett är de mål som politikerna satt upp för verksamheten.

Vi har tydliga mål från politikerna om att alla ska ut i självförsörjning och aktivering eftersom att skattekraften i storstad2 är jättelåg, cirka 80 %. Man är jättenoga med att följa upp målen just på vår sektion med det ekonomiska biståndet och sysselsättning och vi har ögonen på oss från politikerna.

Respondent storstad2

Swärd och Starrin (2006:258) säger att socionomer styrs av politiker och organisationsföreträdare. På så sätt påverkas det sociala arbetet genom att politikerna stiftar lagar, anger ramar och uppgör budgetar till olika verksamheter (ibid). Det politiska styret kan därmed vara ytterligare en anledning till att bedömningarna blir olika socialsekreterare emellan. Det är också ytterligare ett exempel som visar på den svåra position som socialsekreterare befinner sig i mellan klienter och samhället.

Vad respondenterna även uppger som en begränsning i arbetet är den budget de måste förhålla sig till. I storstad1 uppger man att budgeten från politikerna är stram och att man på grund av detta har ont om resurser. Detta tar sig uttryck i att de till exempel måste vara restriktiva med rekvisitioner. I storstad1 ställer de till följd av detta högre krav på att klienterna skall kunna hushålla med sitt erhållna bistånd.

Vi är jättestränga när det gäller rekvisitioner till missbrukarna. De får sin norm och det de ska ha, sen ger jag ingen av våra missbrukare något extra. Vi är väldigt restriktiva när det gäller det till missbrukarna.

Respondent storstad1

Utifrån detta kan vi se att den budget politikerna sätter upp för verksamheten kan komma att påverka de bedömningar socialsekreterarna gör i arbetet med försörjningsstöd. De andra kommunerna vi gjort intervjuer i visar inte på samma restriktivitet när det gäller rekvisitioner. Här poängterar de istället att de är givmilda i dessa utbetalningar. Lipsky (2010:170) skriver att det politiska styret ställer höga krav på offentliga verksamheter genom att de ska minimera kostnaderna och öka produktiviteten. Organisationerna är under press att de ska minska de ekonomiska utgifterna (ibid). Utifrån Lipskys (2010:27) teori kan vi också se att det är vanligt förekommande med snäva budgetar i byråkratier. Ofta är resurserna otillräckliga i förhållande till de arbetsuppgifter man förväntas att utföra och bristen på resurser resulterar ofta i att man inte har möjlighet att tillgodose alla klienters behov (ibid). Vi tolkar dessa uttryck som att pressen från politikerna färgar av sig på socialsekreterarna. Alla kommuner har olika stor budget vilket resulterar i att de har olika mycket resurser att arbeta med. Detta gör att generositeten med insatser kan variera mellan kommunerna.

Tidsbegränsning

Ytterligare en begränsning i arbetet som respondenterna har gett uttryck för är den tidsbegränsning som ofta förekommer i arbetet.

Handlingsutrymmet styrs ju lite av min tid. För har jag inte så många klienter en period då har jag mer tid att jobba med mina klienter, och då kan jag kalla dem mer. Men har jag många klienter och många som inte gör vad de ska, ja då är det mycket som händer i varje ärende och då har jag inte mycket handlingsutrymme på grund av tidsbrist...

Respondent storstad1

Lipsky (2010:29) skriver att man inom byråkratiska organisationer ofta arbetar under tidspress, hög arbetsbelastning och högra krav på de beslut som tas. Vidare skriver han att om man har många klienter på sin tjänst eller om tiden är knapp tvingas man att ta snabbare beslut på knappare grunder. Han menar också att risken finns att man inte kan fullfölja sin plikt till organisationen. Hur många klienter man har på sin tjänst hör ofta ihop med vilken budget politikerna satt upp för organisationen (ibid). Vad som även upplevs som stressande av respondenterna är att de måste förhålla sig till de mål politikerna satt upp samtidigt som att man vill stå till varje klients förfogande. Genom pressen från politikerna känner respondenterna att de inte alltid har den tid de skulle vilja ha till att arbeta med varje klient.

Tiden är en begränsning. Den gör det svårt att arbeta på djupet med varje fall då man inte har möjlighet att göra det med för lite tid. Man förväntas att arbeta när det är en arbetstopp, men denna topp är hela tiden då vi måste arbeta hela tiden för att hinna med alla klienter.

Respondent litenstad3

En risk vi ser med att arbeta under denna stress är, precis som Lipsky (2010:29) nämner, att man tvingas till att fatta snabba beslut. Detta kan också komma att vara betydande för vilka krav socialsekreterarna ställer på klienterna. Alla respondenter har gett olika uttryck för tidspressen i arbetet och på grund av att pressen upplevs olika, kan bedömningarna få olika resultat. Lipsky (2010:83) beskriver vidare att det finns en risk att människor som arbetar inom byråkratiska organisationer förenklar sina arbetsuppgifter och gör klienternas problem mildare än vad de kanske i själva verket är bara för att underlätta för sig själva. Denna process kallar Lipsky för byråkratisering. Han menar att detta är oundvikligt på grund av att det ofta finns en brist på resurser i förhållande till de krav som ställs på arbetet (ibid). Med detta ser vi en tendens till att socialsekreterarna kan komma att utöva en form av underlåtenhetsmakt eftersom att socialsekreterarna ibland måste fatta beslut på knappa grunder.

Underlåtenhetsmakt innebär enligt Swärd och Starrin (2006:257) att man undviker att agera, men kan också betyda att man inte ställer rimliga krav och inte har tilltro till klienternas förmåga och möjligheter till att ta kontroll över sitt eget liv. Att ställa för lite krav på en missbrukande klient kan till exempel vara underlåtenhet. Att blunda för den problematik som finns och att inte motivera klienten till att ta tag i problemet kan också vara underlåtenhet (ibid). Vi tror att denna form av underlåtenhet inte sker medvetet, utan att det i själva verket är en omedveten process för att underlätta för sig själv och för att klara av sitt arbete.

Skillnader socialsekreterare emellan

Evans och Harris (2004) skriver att olika socialsekreterare kan använda sig av olika mycket handlingsutrymme då en del endast ser till organisationens önskan och mål för hur arbetet ska bedrivas. Liknande resonemang för Svensson et al (2008:16-17) där de påpekar att mycket handlar om vilket handlingsutrymme socialsekreterarna vågar ta sig an. Respondenterna visar att det finns en medvetenhet om att det blir stora skillnader i bedömningarna.

Jag tror att det finns skillnader. Jag tror att det kan vara olika från kommun till kommun utifrån den problematik som finns och vilka regler de har utifrån politiken och så

vidare. Man har ibland som socialsekreterare olika åsikter om hur man ska gå tillväga. Sen anledningen till att man har olika åsikter kan ju vara att man har olika kännedom om ärendet och att man kanske har olika utgångspunkter när man tänker...

Respondent storstad2

Myndigheters handlande ska enligt Hollander (2006:120) vara rättssäkert, det vill säga att varje bedömning ska vara rättvis och opartisk. Klienterna ska kunna förutse myndigheternas handlande utifrån att det ska vara lika för alla. Hollander (2006:111) menar också att tolkningarna kan bli mycket olika socialsekreterare emellan trots krav på likgiltighet och förutsägbarhet. Samtidigt är det svårt att leva upp till denna rättssäkerhet eftersom att arbetet formas efter varje klients behov samt att lagen ger möjlighet till så stor variation i bedömningarna. Detta poängterar även Stranz (2007:206) i sin avhandling.

Samtidigt som respondenterna påpekar att bedömningarna blir olika menar de också att det ibland kan vara svårt att stå för sina beslut. De har alltid möjlighet och rätt att göra sina egna bedömningar, men de menar att det kan vara svårt att gå emot den arbetsgrupp de arbetar med.

Visst kan man motivera sina beslut, men det är inte så lätt att sitta och tycka helt tvärt emot vad de som har jobbat här hela livet tycker. [...] De stora skillnaderna mellan socialsekreterare kan ses som en begränsning för det egna beslutet då man kan känna sig osäker. Men du har fortfarande rätt att ta ditt egna beslut.

Respondent litenstad3

Respondenten menar därmed att skillnaderna kan bero på att socialsekreterarna har olika åsikter och att dessa kan bero på att de har olika mycket kännedom i ärendet. Respondenterna upplever att det är en svår balans mellan att det ska vara lika för alla samtidigt som att de ska göra individuella bedömningar. För att minska på skillnaderna i bedömningar hos socialsekreterarna inom förvaltningarna har man bland annat teammöte varje vecka. Här kan man tillsammans med sina kollegor se om man tagit beslut utifrån egna personliga värderingar och åsikter eller om man har sett ärendet på ett objektiva sätt. Att ha teammöten varje vecka är också ett sätt för ny personal att ta del av de mer yrkeserfarnas erfarenheter, vilket kan leda till att skillnaderna i bedömningar kan bli mindre.

Det finns många orsaker till varför bedömningarna socialsekreterare emellan blir olika. Ett sista citat som vi vill ta upp påvisar just detta.

Vi är ju inte mer än människor änna. Alltså i den bästa av världar ska man ju få exakt samma bedömning, men det är ju helt omöjligt i den här branschen där man jobbar med människor. Vi är ju människor själva och våra klienter är ju människor de med så det är svårt att få exakt samma bedömningar. Det är ju tolkningar hela tiden som vi jobbar med liksom...

Respondent litenstad1

Slutdiskussion

Genomgående för hela vår analys är att vi har kunnat se att bedömningarna socialsekreterare emellan tenderar att olika på grund av att lagen endast ger riktlinjer för arbetet och att den i övrigt är ganska otydlig. Lagen säger ingenting om hur man ska gå tillväga i bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare. Inte heller de olika organisationerna verkar ha satt upp rutiner för hur socialsekreterarna ska gå tillväga i bedömningarna. Detta ger utrymme till olika tolkningar, vilket vi tror kan påverka rättssäkerheten i arbetet. Utfallet för vilket beslut en klient får på sin ansökan kan bli olika beroende på vilken socialsekreterare som handlägger ansökan. Därav blir det svårt för klienterna att förutse vad som kommer att krävas av dem för att de ska bli beviljade försörjningsstöd. Samtidigt upplever vi att det inte går att vara tydligare i lagen eftersom att man då skulle ta bort möjligheten till individuella bedömningar. Vi upplever att de svar vi fått i intervjuerna som rör regler och rutiner för arbetet i vissa avseende har varit flyktiga och otydliga. Vi tror att detta kan bero på att socialsekreterarna själva inte riktigt vet hur de ska förhålla sig till lagen då den är så otydlig. Vad vi däremot upplever är att de kan ge rakare och tydligare svar då det gäller bedömningar av försörjningsstöd till klienter närmare arbetsmarknaden eftersom de menar att det finns tydligare riktlinjer för hur man ska förhålla sig till dessa klienter.

Försörjningsstöd till klienter med en missbruksproblematik verkar vara ett väldigt komplext och svårstyrt arbete. Utifrån vår genomförda undersökning har vi sett att man vid arbetet inom försörjningsstöd stöter på flertalet dilemman vid bedömningarna. Detta kunde vi bland annat se genom uttalandet om att man inte vill arbeta för att gynna missbruket men att man samtidigt inte kan styra var pengarna ska gå. Samtidigt som man vill hjälpa varje klient till att leva på en skälig levnadsnivå, vill man inte medverka till att klienten ska kunna fortsätta med sitt missbruk. Lagen säger att om klienten har bistånds rätt ska denne beviljas försörjningsstöd, oavsett problematik. När försörjningsstödet är utbetalat är det sedan upp till

var och en var vad man vill göra med dessa pengar. Däremot har vi genom våra genomförda intervjuer sett att respondenterna är väl medvetna om att klienter med en missbruksproblematik ofta lägger en stor del av försörjningsstödet till att upprätthålla sitt missbruk. En fråga vi båda haft med oss under arbetsprocessen är hur långt är det okej att styra vad klienterna ska lägga sitt erhållna försörjningsstöd på. Socialsekreterare inom försörjningsstöd kan ställas inför svåra situationer i arbetet med försörjningsstöd till missbrukare. Hur långt man vill gå för att respektera människors självbestämmande är upp till var och en. Vi har kunnat se att respondenterna i vissa situationer använder sig av makt i arbetet för att försöka styra klienterna till att komma ifrån sitt missbruk. I arbete med utsatta människor kan man till exempel fråga sig om en ständigt påverkad missbrukare kan fatta rationella beslut? Och vad är egentligen makt om det inte finns ett liv längre, precis som en av våra respondenter sa. Om man bara låter en klients missbruk fortlöpa utan att försöka att motivera till någon typ av insats eller utan att ställa några krav, kan man då leva med sig själv om klienten sedan super ihjäl sig? Visst hade man kanske kunnat använda sig av lagen om vård av missbrukare (LVM), men vi upplever dock att det måste ha gått väldigt långt i missbruket för att man ska kunna använda sig av denna lag.

Ambitionen som respondenterna uttrycker om att man vill att klienter med missbruksproblematik ska ha någon typ av behandlande kontakt är kanske inte till för att man vill göra det jobbigt för klienterna, utan för att man försöker att se till deras eget bästa. Socialsekreterarna verkar också befinna sig i en svår sits då de arbetar under press från både politiker och medborgare. Politikernas mål och medborgarnas behov är två centrala faktorer som inte alltid har samma mål. Vi upplever att kraven man ställer på klienterna kan bli väldigt olika beroende på vilkas intressen man ser till. Om man ser till organisationens mål om att alla ska komma ut i självförsörjning är det kanske rimligt att ställa krav på behandling då det är konstaterat att missbruket kan stå i vägen för den egna försörjningen. Samtidigt, om man istället väljer att se missbruket som en sjukdom, ska man då befria klienten från alla krav om aktivering?

Det stora handlingsutrymme som vi kunnat se att socialsekreterarna har i sitt arbete kan vara anledningen till att bedömningarna blir så olika, men vi tror samtidigt att detta handlingsutrymme behövs för att man ska kunna klara av att på ett så bra sätt som möjligt kunna stå till både politikernas och medborgarnas belåtenhet.

Vidare forskning

Något som vi har sett genom vår undersökning som vi finner intressant är att det finns stora skillnader i vilka krav man ställer på klienter med en missbruksproblematik jämfört med de klienter som står nära arbetsmarknaden. Vi har tyvärr inte haft utrymme till att diskutera detta, men tror att det finns stora möjligheter att forska i denna fråga. Det vi har sett är att lagen är tydligare i hur arbetet med dessa klienter ska bedrivas. Man kan även föra en diskussion huruvida det är rättvist att bedömningarna mellan dessa klienter kan bli så olika.

Referenser

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB
- Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder*. 2 upplagan. Malmö: Liber AB
- Bergmark, Åke (1991) *Socialbidrag och försörjning. En studie av bidragstagande bland ensamstående utan barn*. Täby: Akademitryck AB
- Bergmark, Åke (2000) ”Arbete med socialbidrag – organisation, metoder och insatser” i Puide, Annikas *Socialbidrag i forskning och praktik*. Göteborg: Förlagshuset Gothia
- Bergmark Åke, Lundström Tommy, Minas Renate & Wiklund Stefan (2008) ”*Socialtjänsten i blickfånget, organisation, resurser och insatser – exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd missbruk*”. Stockholm: Natur och Kultur
- Blenberger, Erik (2006) ”Etik för socialt arbete” i Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur
- Byberg, Ingrid (2002) *Kontroll eller handlingsfrihet? En studie av organiserings betydelse i socialbidragsarbetet*. Edsbruk: Akademitryck AB
- Bryman, Alan (2006). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB
- Erman, Margareta (2005) *Socialtjänstlagen. En vägledning*. Kommentus förlag: Stockholm
- Evans, Tony & Harris, John (2004) ”Street-Level Bureaucracy, Social Work and the (Exaggerated) Death of Discretion” i *British Journal of Social Work*, 34, 871-895
- Hollander, Anna (2006) ”Juridik och socialt arbete” i Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur
- Lindelöf, Margareta & Rönnbäck, Eva (2004) *Att fördela bistånd. Om handlägningsprocessen inom äldreomsorgen*. Umeå: Print & Media
- Lindqvist, Rafael & Nygren, Lennart (2006) ”Social teori och socialt arbete” i Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur
- Lipsky, Michael (2010) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation

- Lundström, Tommy & Sunesson, Sune (2006) ”Socialt arbete utförs i organisationer” i Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur
- May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning* Lund: Studentlitteratur AB
- Sandström, Stefan (2008) *Makten du har – att hantera makt i socialt arbete* Stockholm: Gothia förlag
- Skau, Greta Marie (2007) *Mellan makt och hjälp – om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare* Uppl. 3 Malmö: Liber AB
- Skogens, Lisa (2007) *Hur bemöts manliga socialbidragstagare med alkoholproblem? – regler, kunskap och kontext i socialt arbete* Stockholm: Institutionen för socialt arbete
- Stranz, Hugo (2007) *Utrymme för variation – om prövning av socialbidrag* i Rapport i socialt arbete nr 119. Stockholm: Institutionen för socialt arbete
- Socialstyrelsen (2013) *Ekonomiskt bistånd årsstatistik 2012 – Belopp samt antal biståndsmottagare och antal biståndshushåll*
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2013/2013-6-19> hämtat den 6 december 2013
- Svensson, Kerstin & Johnsson, Eva & Leili, Laanemets (2008) *Handlingsutrymme – utmaningar i socialt arbete* Stockholm: Natur och kultur
- Swärd, Hans & Starrin, Bengt (2006) ”Makt och socialt arbete” i Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur
- Vetenskapsrådet

Rättsfall

- Kammarrätten i Stockholm den 7 september 2010 i mål nummer 17767-10

Bilagor

Bilaga 1. Infobrev

Hej!

Vi är två studenter, Caroline Karlsson och Py Clementson, från Socialhögskolan vid Lunds universitet. Vi går Socionomutbildningens sjätte termin och skriver just nu vår kandidatuppsats. Vår ambition är att undersöka yrkesverksamma socialsekreterares resonemang kring bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare. Vi kommer att göra en kvalitativ studie där vi vill göra enskilda intervjuer. Vi vill med detta brev se om det finns någon möjlighet för oss att komma ut och göra intervjuer med socialsekreterare på er arbetsplats.

Syftet med intervjuerna är att vi vill se vilka resonemang som förs kring bedömningar av försörjningsstöd till missbrukare. Vi kommer även att ställa en del frågor gällande socialsekreterarnas handlingsutrymme och även vad man har för moraliska resonemang. Vi uppskattar att intervjuerna kommer att ta cirka 45-60 minuter. Deltagande i intervjuerna är frivilliga och respondenterna har möjlighet att när som helst avbryta sin medverkan i intervjuerna. Det kommer också att vara upp till var och en vilka frågor man vill besvara. Vidare vill vi informera om att det material vi kommer att samla in endast kommer att användas till vår undersökning. Vi kommer i vår bearbetning av vårt material att anonymisera respondenterna och arbetsplatsen. När vi är klara med vår uppsats kommer respondenterna att få tillgång till att läsa det färdigställda arbetet. Under hela uppsatsens arbetsprocess har vi tillgång till handledning av Karin Kullberg som kommer att läsa delar av det insamlade materialet.

Har du möjlighet och lust att ställa upp för intervju?

Vi återkommer för att kolla av intresset och eventuellt boka tid för intervju.

Hör gärna av er om ni har några frågor!

Caroline Karlsson, mail: gsj10cka@student.lu.se telefon: 0730688142

Py Clementson, mail: soc11pcl@student.lu.se telefon: 0763381823

Bilaga 2. Intervjuguide

Allmänna frågor

- Hur gammal är du?
- När tog du examen?
- Hur länge har du arbetat som socionom?
- Har du arbetat som socionom tidigare? Var?
- Hur länge har du arbetat med försörjningsstöd?
- Hur ser organiseringen ut på din arbetsplats?
  - o Är organisationen generaliserad eller specialiserat uppdelad? Har ni enheter för olika klientgrupper eller behandlar alla socialsekreterare alla ansökningar?
  - o Vilka är dina arbetsuppgifter?
  - o Hur många ärenden ligger på din tjänst?
- Finns det några speciella rutiner ni arbetar efter i arbetet med missbrukare på försörjningsstöd?
  - o Kan du ge några exempel?
  - o Vilka lagar och paragrafer gör ni era bedömningar utifrån?

Handlingsutrymme

- Vad betyder handlingsutrymme för dig?
- Hur stort handlingsutrymme anser du dig ha i ditt arbete?
  - o Vad anser du reglera (begränsa, ge möjligheter) ditt handlingsutrymme?
- Tror du att det blir skillnader i bedömningarna utifrån vilken socialsekreterare som gör bedömningarna?
  - o Vad tror du detta beror på?

Makt

- Vad betyder makt för dig i ditt arbete?
- Har du reflekterat över din makt och maktutövning i arbetet?
  - o Berätta mer.
- Vilka krav ställer du på klienterna med missbruk?
  - o Arbetslinjen, finns krav på aktivering?
  - o Skiljer sig kraven på missbrukare från övriga klienter? Hur?
  - o Brukar man ställa krav på behandling? Och när gör man det, i så fall?
- Hur tänker du kring vad klienter gör med sitt erhållna bistånd?

- Tänker du annorlunda beroende på om det är en klient med eller utan ett pågående missbruk? Ge exempel
- Anser du det är viktigt att man kontrollerar vad klienter med en missbruksproblematik lägger sina pengar på? Varför?
- Finns det något vi inte tagit upp som du anser är av vikt i ditt arbete med försörjningsstöd till missbrukare?